Ariel söyləncі

Tanrı yeri yoğurubdur sevgidən,
Günəş yerə, yer günəşə vurulub.
Ay boylanır iki yana sevincək,
Günəş yerə, yer günəşə vurulub.

Sevişəndə isti verir, bar verir,
Küsüşəndə, şaxta verir, qar verir.
Döyüşəndə şimşək tökür, qor verir,
Günəş yerə, yer günəşə vurulub.

Ay-ulduzlar gecə yerə baxırlar,
Sevinirlər, sayrışırlar, axırlar.
Vurğunluqdan tək-tək yerə yağırlar,
Günəş yerə, yer günəşə vurulub.

***

Hind elindən çəkmir Günəş gözünü,
Baxışından çiçək yağır günəşin.
Hind yerində min boyada bitki var,
Baxışından çiçək yağır günəşin.

Ağacların yarpaqları ipəkdir,
Bu gözələ bulud ipək ləçəkdir.
Hara baxsan, burda güldür, çiçəkdir,
Baxışından çiçək yağır günəşin.

Qızlarının yanağının batımı,
Çaylarının gurultusu, yatımı,
Dağ gövdəli fillərinin dartımı,
Baxışından çiçək yağır günəşin.

***

Tanrıların yaylaqları burada,
Dənizlərdə çimir gecə ay-ulduz.
Yağış, külək olmayanda doluşub,
Dənizlərdə çimir gecə ay-ulduz.

Tanrı bura gəncliyini yollayıb,
Dağlarını meşələrlə çullayıb.
Bulud yerə ağ ipini sallayıb,
Dənizlərdə çimir gecə ay-ulduz.

Buğdayıdır burda nazlı gözəllər,
Gülü, daşı döşlərinə düzərlər,
Özlərini gecə-gündüz bəzərlər,
Dənizlərdə çimir gecə ay-ulduz.

***

Nə gözəlsən, ey gözəllər gözəli,
Hamı incə gözəllikdən pay umur.
Aç üzünü, günəş öpsün üzündən,
Hamı incə gözəllikdən pay umur.

Hindellini tanrı hər gün dindirir,
Yeməyini göydən özü göndərir.
İçməyini buludlardan endirir,
Hamı incə gözəllikdən pay umur.

Nə gözəldir öz yerini bilənlər,
Görüşünə uzaq yerdən gələnlər,
Bu görüşün sevincindən gülənlər,

Hamı incə gözəllikdən pay umur.

***

Hind yerinin meşələri, çayları,
Gözəllikdir, ucalıqdır tanrılar,
Himalayın, Everestin zirvəsi,
Gözəllikdir, ucalıqdır tanrılar.

Dəniz yuyur bu yerləri bu yandan,
Qarlı dağlar, sıx meşələr o yandan,
Oddur, sudur, əkin, baxsan hayandan,
Gözəllikdir, ucalıqdır tanrılar.

Burda ulu günəşədir inanış,
Əkin, biçin, ovla keçir dolanış.
Min-min boya görkəmində yaranış,
Gözəllikdir, ucalıqdır tanrılar.

***

Ancaq burda yola getmir iki el,
Düşərliyi, qıtlığı var bolluğun.
Söyüşürlər, savaşırlar iki el,
Düşərliyi, qıtlığı var bolluğun.

Dilləşirlər arielli, hindelli,
Çəkişmədə, o çılğındır, bu dilli,
Tutmaq olmaz dili, eli bir əlli,
Düşərliyi, qıtlığı var bolluğun.

Birdir dili, inanışı, yallısı,
Yola getmir bir dillisi, yollusu,
Şəhərlisi, dənizçisi, çöllüsü,
Düşərliyi, qıtlığı var bolluğun.

***

Deyirlər ki, bu, tanrının işidir,
Çılğınlıqda döyüş vardır, barış yox.
Deyən, göydə tanrılar da deyişir,
Çılğınlıqda döyüş vardır, barış yox.

Çəkişmələr alıb gedir qırğına,
Əl atılır qan-qadaya, yanğına,
Düşür ölkə qasırğaya, daşqına,
Çılğınlıqda döyüş vardır, barış yox.

Ayrı salır tanrı iki qardaşı,
Qala bilmir iki qardaş yanaşı,
"Gərək burdan köçək" deyir elbaşı,
Çılğınlıqda döyüş vardır, barış yox.

***

-Biz gedirik gündoğana,
Günəş bizə yol yoldaşı.
Yağış, sel-su qalsın burda,
Günəş bizə yol yoldaşı.

Arielli alçalmasın,
Yersiz, dilsiz ucalmasın,
Dil gəncləşsin, qocalmasın,
Günəş bizə yol yoldaşı.

Qalsaq, ara bərk qarışar,
Siz əl qatın yır-yığışa.
Qara yelə, ağ yağışa,

Günəş bizə yol yoldaşı.

***

-Yat, sevimli qızım mənim,
Sonev dardır, soyuq, nəmiş,
Yat, qoy yerin isti olsun,
Sonev dardır, soyuq, nəmiş.

Gül açmadı xırda yaşın,
Sağalmadı döşün, başın,
Torpaq oldu yar-yoldaşın,
Sonev dardır, soyuq, nəmiş.

Qurd-quş səndən uzaq olsun,
Bunca anan torpaq olsun.
Tanrım sənə qonaq olsun,
Sonev dardır, soyuq, nəmiş.

***

-Qaldı burda doğma ərim,
Məndən burda qalınc olsun.
Sevgim onla öldü, getdi,
Məndən burda qalınc olsun.

Başım üstən qovun çəni,
Sonevimə gumun məni,
Hər yuxumda görüm onu,
Məndən burda qalınc olsun.

Qaldı məndə dağ ürəyi,
Son qazancı, son çörəyi,
Beş uşağı, bir inəyi,
Məndən burda qalınc olsun.

***

-Ölsəm, məni yandır, oğul,
Od yandırıb yaşadandır.
Ver külümü yelə, göyə,
Od yandırıb yaşadandır.

Qocalmışam, düşmüşəm mən,
Qaynamışam, daşmışam mən,
Od-ocaqda bişmişəm mən,
Od yandırıb yaşadandır.

Qalsam, atın, artıq kimi,
Ölsəm anın anıq* kimi,
Tüstüləyim yanıq kimi,
Od yandırıb yaşadandır.

***

-Bu yerlərdə anam qaldı,
Gedək mənlə, ana dilim.
Unutmaram sözlərini,
Gedək mənlə, ana dilim.

Yanıq-yanıq sızıltısı,
Yanığının cızıltısı.
Sözlərinin parıltısı,
Gedək mənlə, ana dilim.

Qaldı burda sümükləri,
Köklərinin kötükləri.
Burum-burum hörükləri,
Gedək mənlə, ana dilim.

***

Yüz min qoca, arvad, uşaq, ər, igid,
Arielli yüz min deyil, min-mindir.
Yola düşdü gündoğana obaşdan,
Arielli yüz min deyil, min-mindir.

Göz yaşları bulaqları qaynatdı,
Ağıları buludları qanatdı,-
Önərlərin atlarını oynatdı,
Arielli yüz min deyil, min-mindir.

Hara belə, ey yurdundan qopanlar,
Acığını yəhərləyib çatanlar,
Ayrılıqda dincliyini tapanlar,
Arielli yüz min deyil, min-mindir.

_____

Xatirə

***

-Ay meşələr, çaylar, dağlar, sağ qalın,
Yuxu, anıq haraylayar keçmişi.
Yuxularda görüşərik sizinlə,
Yuxu, anıq haraylayar keçmişi.

Biz gedirik, çaylar, göllər, siz qalın,
Bizdən sonra ay gül-çiçək, siz solun,
Göz yaşıyla arxamızca siz dalın,
Yuxu, anıq haraylayar keçmişi.

Hər bir şeyi qoyub getdik burada,
Ta ayrılıq ağlamasın arada,
Bizi atma, ey göyləri yaradan,
Yuxu, anıq haraylayar keçmişi.

***

-Qaldı burda ərə gedən gəlinlər,
Kimsəsizin varı dildir, tanrıdır.
Dalımızca incik baxan əkinlər,
Kimsəsizin varı dildir, tanrıdır.

Aparırıq tanrımızı ürəkdə,
Süd qoxuyan körpəmizi bələkdə,
Son təndirdə bişirilən çörəkdən,
Kimsəsizin varı dildir, tanrıdır.

Qalsın evlər, ağaclıqlar, obalar,
Qalsın yollar, isti-isti sobalar,
Qayalarda, ağaclarda yontalar*,
Kimsəsizin varı dildir, tanrıdır.

***

-Biz gedirik kimsəsizlik qoynuna,
Kimsəsizlik doğmalardan yaxşıdır,
Tanrı bizə yer göstərər, əl tutar,
Kimsəsizlik doğmalardan yaxşıdır.

Nə etdiniz, ey kimsəli doğmalar,
Ağlamayın, bizdən sonra daxmalar,
Sizə qalsın yaş təzəklər, yaxmalar,
Kimsəsizlik doğmalardan yaxşıdır.

_____

Heykəl

Yer ver bizə, meşə, dəniz, dağ, su – yer,
Dağlar, bizə qorunacaq-qoruq ver.
Ey daşlı yol, bizə dəmir çarıq ver,
Kimsəsizlik doğmalardan yaxşıdır.

***

Suyer* boyu üzü belə gedənlər,
Nə bilirsən nələr vardır qabaqda?
Sınıq-salxaq, səpik-tökük yolçular,
Nə bilirsən nələr vardır qabaqda?

Hərdən dayan, köç dizini qatdasın,
Ağ dəvələr kolluqlarda otdasın,
Sürü, naxır, ilxı çayı atdasın,
Nə bilirsən nələr vardır qabaqda?

Ayıq olun, öndə gedən önərlər,
Daldakılar qırılarlar, itərlər,
Cırıldayır qoşqudakı təkərlər,
Nə bilirsən nələr vardır qabaqda?

***

Axıb gedir gecə-gündüz bu axın,
Bu çay deyil, bu sel deyil, bəs nədir?
Gah açılır, gah yumulur, gah durur,
Bu çay deyil, bu yel deyil, bəs nədir?

Gözləmirlər yıxılanı, öləni,
Qıçlarını çəkə-çəkə gələni,
Köç qaynaşır, köpüklənir, sellənir,
Bu çay deyil, bu sel deyil, bəs nədir?

Hardan keçsə, orda yollar daralır,
Otlaqlarla, yaşıllıqlar saralır,
Beş ağaclıq bir axındır, qaralır,
Bu çay deyil, bu sel deyil, bəs nədir?

***

Hər gün köçdür, didərginlik,
Didərginin yer-yurdu yox.
Evi oldu, ya olmadı,
Didərginin yer-yurdu yox.

**Sahil*

Şah da olsa gərək sına,
Kim bir yansa, o, üç yana.
Bir baxışdan yüz söz qana,
Didərginin yer-yurdu yox.

İlk yurdunu deyər, öyər,
Düşən yeri, yurdu söyər.
Dizlərini tez-tez döyər,
Didərginin yer-yurdu yox.

***

O axtarar öz yerini,
Su çuxurun gəzib tapar.
Dağda-daşda çırpınsa da,
Su çuxurun gəzib tapar.

Soyuq olar, solğun üzdən,
Tez oxuyar sözü gözdən,
Artıq gələr ona söz də,
Su çuxurun gəzib tapar.

Çətin işdir uyuşmağı,
İstəyinə qovuşmağı.
Yox qılığı, yovuşmağı,
Su çuxurun gəzib tapar.

***

Atlı gəlir, təkcə, yalqız,
Bu, tanrıdır, yoxsa adam?
Çöl üzündə, qum düzündə
Bu, tanrıdır, yoxsa adam?

Nə yükü var, nə yarağı,
Ütülmüşdür tük papağı,
Yanıb üzü, əl-ayağı,
Bu, tanrıdır, yoxsa adam?

Bir az yazıq, bir az qıvraq,
Dodaqları çatdaq-çatdaq,
Görən kimdir gələn qonaq,
Bu, tanrıdır, yoxsa adam?

-Ay yalquzaq, gəl bir dilə,
Söylə kimsən, biz də biləк,
Çörək qoyaq, yarı bölək,
Bu, tanrıdır, yoxsa adam?

***

- Biz üç yüz min köçəriyik,
Hindelindən ayrılmışıq.
Başçımız yox, yurdumuz yox,
Hindelindən ayrılmışıq.

Dilimizə lağ etdilər,
Ayrı-seçki yeritdilər,
Səsimizi kiritdilər,
Hindelindən ayrılmışıq.

Yer gəzirik oturmağa,
Körpələri yatırmağa,
Mal-qaranı artırmağa,
Hindelindən ayrılmışıq.

Göz gərəkdir bizi görə,
Yol araya, yol göstərə,
Düşək otlu, sulu yerə,
Hindelindən ayrılmışıq.

***

-Nə tanrıyam, nə də yaman,
Yaxşı, yaman bir kökdəndir.
Mən Qaraşam Mindiyardan,
Yaxşı, yaman bir kökdəndir.

Dağda-daşda at sürürəm,
Diş qıcıdıb, döş gərirəm.
Orda-burda mən görürəm,
Yaxşı, yaman bir kökdəndir.

Şah oğluyam, ancaq qaçqın,
Şahlıq üstdə qandır, qırğın,
Biri tülkü, biri quzğun,
Yaxşı, yaman bir kökdəndir.

Sizi yer-yer ötürərəm,
Suluyerə yetirərəm,
Kökünüzü bitirərəm,
Yaxşı, yaman bir kökdəndir.

***

-Qulaq asın, köçərilər,
Bu yan dağdır, o yan dərə.
Ot biçənlər, döl tutanlar,
Bu yan dağdır, o yan dərə.

Gündoğanın alnı açıq,
Torpaqları yapıq-yapıq,
Günbatanda şaxta, soyuq,
Bu yan dağdır, o yan dərə.

Dağ ətəyi yerlər yaxşı,
Gömgöy yeri, dağı, daşı,
Gedək, duraq şaha qarşı,
Bu yan dağdır, o yan dərə.

Yola düşün, gəlin belə,
Gedək çıxaq qoşagölə,
Çox yol vardır öndə hələ,
Bu yan dağdır, o yan dərə.

***

Köç tərpəndi, yola düşdü,
Sanki dəniz dalğalandı.
Gah qıvrıldı, gah açıldı,
Sanki dəniz dalğalandı.

Arvad, uşaq, qoca, yetkin,
Səpik, sökük, yorğun, əzgin,
Biri sallaq, biri üzgün,
Sanki dəniz dalğalandı.

Yükü bircə yorğan-döşək,
Varı ancaq bir baş inək.
Bir az yemək, bir az içmək,
Sanki dəniz dalğalandı.

Köç arxada, Qaraş öndə,
Səhər-axşam sisdə, çəndə,
Yol getdilər on beş gün də,
Sanki dəniz dalğalandı.

***

-Görən gedib kök atarmı?
Öz kökündən ayrılanlar?
Qoy yerini tapsın bir də
Öz kökündən ayrılanlar.

Kök atacaq, atmayacaq,
Yoxsa gücü çatmayacaq,
Bura könlü yatmayacaq
Öz kökündən ayrılanlar.

Tanrım, özün yardım elə,
Bu elləri tutaq dilə,
Bu yerləri doğma bilə
Öz kökündən ayrılanlar.

İrəli get, dözüm göstər,
Yenilməz ol yerin üstə,
Öz tanrından özül istə,
Öz kökündən ayrılanlar.

***

-Ay ariel köçərilər,
Becid olsan yer taparsan.

İti tərpən, tez-tez yeri,
Becid olsan yer taparsan.

Burda ulu Darvidel var,
Ayrı-ayrı soydur onlar,
Həm Minel var, həm Mindiyar,
Becid olsan yer taparsan.

Biz elbirə arxa duraq,
Minellini vuraq, qıraq,
Yeni şahlıq yeri quraq,
Becid olsan yer taparsan.

Darvidelli döyüşkəndir,
Başçıları ölüşkəndir,
Hər gün, hər gün dəyişkəndir
Becid olsan yer taparsan.

***

Üç il keçdi, beş il keçdi,
Özgə gəldi, yerli qaçdı.
Darvideli səpik düşdü,
Özgə gəldi, yerli qaçdı.

Daldan gələn iti gələr,
Hər özgədən bir şey dilər,
Tək özünü yerli bilər,
Özgə gəldi, yerli qaçdı.

Vurmaq olmur, qovmaq olmur,
Yer götürür, yerli olmur.
Yerliləri saya salmır,
Özgə gəldi, yerli qaçdı.

Arielli ağac əkdi,
Ev ucaltdı, daxma tikdi,
Nağım saldı, qanov çəkdi,
Özgə gəldi, yerli qaçdı.

***

Mehcə, Qammad belə dedi:
-Atmaq olmur, tutmaq olmur.
Qovulanlar yersiz qalıb,
Atmaq olmur, tutmaq olmur.

Həm qabadır, həm yazıqdır,
Həm dikbaşdır, həm sınıqdır.
Nə doğmadır, nə artıqdır,
Atmaq olmur, tutmaq olmur.

Mehcə dedi: – Qovub qıraq,
Qammad dedi:-Biclik quraq,
Qaraş dedi:-Arxa duraq,
Atmaq olmur, tutmaq olmur.

Hexa idi ozanları,
Tək oxuyub yazanları,
Onda idi elin varı,
Atmaq olmur, tutmaq olmur.

***

Hexa dedi:-Biz gəlmişik dinc yerə,
İşləyənə hər bir yerdə iş olar.
Biz unudaq gərək Hindel yerini,
İşləyənə hər bir yerdə iş olar.

Biz gəlmişik Minelliyə yetişək,
Bu yerlərin az-çoxuyla ötüşək,
Gəlməmişik onla, bunla didişək,
İşləyənə hər bir yerdə iş olar.

Bizi sevən gəlib bizə qovuşsun,
Sevməyənlər bizim yoldan sovuşsun,
Qan-qan deyən getsin Hindlə vuruşsun,
İşləyənə hər bir yerdə iş olar.

Bundan sonra biz Ariel oluruq,
Qaraş deyən bu yerlərdə qalırıq,
Göstərişi tanrımızdan alırıq,
İşləyənə hər bir yerdə iş olar.

***

Hexa dedi: - tanrı, bizə bol su ver,
Yerdir, oddur, sudur bizi saxlayan.
Tanrı, bizə bir də bol-bol inam ver,
Yerdir, oddur, sudur bizi saxlayan.

Biz Hindeldən uz döndərdik, köç olduq,
Ağır yollar yedi bizi, heç olduq,
Biz güc gəldik, onlar isə bic oldu,
Yerdir, oddur, sudur bizi saxlayan.

Arielin ağsaqqalı Hexadır,
Qocalsa da vurğun könlü yuxadır,
Göy tanrısı Atar ona arxadır,
Yerdir, oddur, sudur bizi saxlayan.

Var-yox bircə qızım qalıb, küsərdir,
Gözəlliyi atasıyçın çəpərdir,
Hansı yerdə əksən, orda bitərdir,
Yerdir, oddur, sudur bizi saxlayan.

***

Mindiyarın dili, eli uludur,
Dilini bil, könlünü al əlinə.
Tanıyırlar dirrik boyu onları,
Dilini bil, könlünü al əlinə.

Yaşayırlar onlar doğu boyunca,
Yerdə daşlar, göydə ulduz sayınca,
Əkib-biçir, yeyib-içir doyunca,
Dilini bil, könlünü al əlinə.

Onlar bir yol güc etməyib Hindelə,
Pisliklərin görməmişəm mən hələ,
Gərək tutaq Minellini biz dilə,
Dilini bil, könlünü al əlinə.

Üstüağ şah çox da üzüyoladır,
Əkbitəni bir alınmaz taladır.
Əkmək üçün bizə bu yer qolaydır,
Dilini bil, könlünü al əlinə.

Məniş söyləncisi

Arielli Məniş gözəl qız idi,

Gözəl elə hər bir yerdə gözəldir.
Üz dəyirmi, gözlər süzgün, boy bəstə,
Gözəl elə hər bir yerdə gözəldir.

Gözəllərin yurd yanğısı qaraydı,
Dodaqlarda bir yumuq gül paraydı,
Ürəyinin bir bölümü yaraydı,
Gözəl elə hər bir yerdə gözəldir.

Güzgü kimi duru idi gənc yaşı,
Təmiz idi yaşı kimi göz yaşı,
İlk görüşdə bəyənmişdi Qaraşı,
Gözəl elə hər bir yerdə gözəldir.

Yurd yanğısı ilk sevgini boğurdu,
Təklik onu yandırırdı, yaxırdı,
O, Qaraşa yan-yörədən baxırdı,
Gözəl elə hər bir yerdə gözəldir.

***

Onda Qaraş görməmişdi Mənişi,
İlk sevgini tanrı özu göndərir.
Vurulmuşdu, görməsə də o, qıza,
İlk sevgini tanrı özü göndərir.

Nə gözəldi bu Ariel gəlməsi,
Soy-kökünü Minellidən bilməsi,
Gül ipəkdən incə idi gülməsi,
İlk sevgini tanrı özü göndərir.

Ürək daşdı, göz qırpıldı bir anda,
Nə yaraşıq yaradıbsan, yaradan,
Bu gözəli göndəribsən haradan,
İlk sevgini tanrı özü göndərir.

Mənişi, Qaraş bir-birinə daldılar,
Bir anlığa durub, donub qaldılar,
Bayıldılar, sanki bayğın oldular,
İlk sevgini tanrı özü göndərir.

***

Uyğu alıb aparmışdı Qaraşı,
Ürək görür, göz görməyir sevgidə.
Qıvrılaraq bir kolluqda yatmışdı,
Ürək görür, göz görməyir sevgidə.

Üzülmüşdü, ölüşgəyib qalmışdı,
Bir az bayqın, bir az uyğu olmuşdu,
Ac qalmaqdan yanaqları solmuşdu,
Ürək görür, göz görməyir sevgidə.

Gizli sevgi oddur, yaxıb yandırır,
Kül altında bir ocağı andırır,
Düşüncələr bu ocaqdan yan durur,
Ürək görür, göz görməyir sevgidə.

Bir Mənişi tanıyırdı gözləri,
Kirpiyinə dolaşmışdı sözləri,
Tanrı, qoru bu sevgidən bizləri,
Ürək görür, göz görməyir sevgidə.

***

Qaraş dedi: -Mən sevirəm Mənişi,
Bir yanmışdım, bir də yandım sevgidə.

O qız mənim ürəyimi çəkibdir,
Bir yanmışdım, bir də yandım sevgidə.

Bu çöllərin yanğısında yanaram,
Onu çöldə bitən çiçək sanaram,
Qanadlanıb saplağına qonaram,
Bir yanmışdım, bir də yandım sevgidə.

Başevdəki şah söykəncim sevgidir,
İndən belə hər söyləncim sevgidir,
Yurdum-yuvam, hər güvəncim sevgidir,
Bir yanmışdım, bir də yandım sevgidə.

Şahlığımdır gələcəkdə o, mənim,
Yazım, gülüm, bayram-bayram səmənim,
Qaraş şah yox, sevgisinə güvənir,
Bir yanmışdım, bir də yandım sevgidə.

***

Hexa bunu eşidərkən söylədi:
-Hər sevginin izi qalır, özü yox.
Qatar bizi bu sevgi də Minelə,
Hər sevginin izi qalır, özü yox.

Birləşərik, yurdumuz da bir olar,
O, qızıma şah önəmli ər olar,
Köçkün duşən ellərimə yer olar,
Hər sevginin izi qalır, özü yox.

Elim Minel şahlığından güc alar,
Bizə görə Hind elindən öc alar.
Üstüağ şah o ölkədən bac alar,
Hər sevginin izi qalır, özü yox.

Bu sevgini tanrı özü göndərib,
Üzümüzü ağ günlərə döndərib,
Bu sevgiylə ürəkləri dindirib,
Hər sevginin izi qalır, özü yox.

***

Məniş bunu eşidərkən söylədi:
-Sevgi böyük yola çıxan cığırdır.
Məni sevən gərək Hinddən öc alsın,
Sevgi böyük yola çıxan cığırdır.

Mən də onu şahlığına yetirrəm,
Üstüağı sonevinə ötürrəm,
Dörd yanını itim-itim itirrəm,
Sevgi böyük yola çıxan cığırdır.

Mən də görüb istəmişəm Qaraşı,
Burda bircə odur mənə yaraşır,
Odur bizim gələcəyə dibdaşı,
Sevgi böyük yola çıxan cığırdır.

Mən sevərəm, o, şahlığa çatarsa,
Məni alıb ağ günlərə qatarsa,
Həm Hindeli, həm Mineli tutarsa,
Sevgi böyük yola çıxan cığırdır.

***

Qaraş bunu eşidərkən söylədi:
- Mən sevgimin köləsiyəm, şahı yox.
Sevgi mənə hara desə gedərəm,

Mən sevgimin köləsiyəm, şahı yox.

Mən Hindelə qılıncımla çaparam,
Sevgilimin yerlərini taparam,
Onu qanlı qancıllardan qaparam,
Mən sevgimin köləsiyəm, şahı yox.

Qılıncımla sevgim qalsın yanaşı,
Basa bilməz heç bir igid Qaraşı,
Göstərərəm acıqana savaşı,
Mən sevgimin köləsiyəm, şahı yox.

Gözü yaşlı köçkünləri görənlər
Əltut olsun mənə sevən ərənlər,
Qoy ucalsın mənə sevgi verənlər,
Mən sevgimin köləsiyəm, şahı yox.

***

Qaraş dedi:-haydı, haydı, ərənlər,
Sərt dəmiri isti-isti döyərlər.
Köç çatmamış son yerinə qayıtsın,
Sərt dəmiri isti-isti döyərlər.

Yaraqlansın çılğın, iti köçkünlər,
Yaraqlansın qoca, ahıl, yetkinlər,
Yaraqlansın öz yurdundan sürgünlər,
Sərt dəmiri isti-isti döyərlər.

Mən alaram sevgilimin öcünü,
Başlayaram qılıncımla biçini,
Var edərəm tanrı qoyan ölçünü,
Sərt dəmiri isti-isti döyərlər.

Haydı, haydı, şişələşmiş sınıqlar,
Yer-yurdunu qoyub qaçmış yazıqlar,
Sudan çölə tullanılmış balıqlar,
Sərt dəmiri isti-isti döyərlər.

***

Məniş bunu eşidərkən söylədi:
-Qoşa sevgi qoşa tiyə-qılıncdır.
Mən Qaraşla yollanaram vuruşa,
Qoşa sevgi qoşa tiyə-qılıncdır.

Sevgilimin arxasında duraram,
Hindelini dənləyərəm, qıraram,
Öz evimi öz yerimdə quraram,
Qoşa sevgi qoşa tiyə-qılıncdır.

Bu döyüşdə tanrı bizə yar olsun,
Bizi gözü götürməyən kor olsun,
Ardımızca gələn dostlar var olsun,
Qoşa sevgi qoşa tiyə-qılıncdır.

Ay sevgilim, al məni də böyrünə,
Qılınc qaldır, məni çatdır yerimə,
Çevril mənim ən sevimli ərimə,
Qoşa sevgi qoşa tiyə-qılıncdır.

***

Görüşdülər iki sevən, iki gənc,
Sevgi kökdən qaynayanda gözəldir.
O dözmədi, bu alışdı elə bil,

Sevgi kökdən qaynayanda gözəldir.

Bir-birinə doğru gəlib susdular,
Sanki duyğu qoruğunda azdılar,
Susqunluğa çaşqın qulaq asdılar,
Sevgi kökdən qaynayanda gözəldir.

Biri hündür, köks qabarıq, bəniz ağ,
Biri yumru bir çiyələk, al yanaq,
Ağ göyərçin boz qartala ilk qonaq,
Sevgi kökdən qaynayanda gözəldir.

Bu görüşə boylanırdı tanrılar,
Xısın-xısın göz qoyurdu qarılar,
Birləşmişdi sevgi ilə ayrılar,
Sevgi kökdən qaynayanda gözəldir.

***

-Diz qatdayıb əyilərəm önündə,
-Yox, yox, gülüm, bu şahlara yaraşmaz.
-Ayağından öpmək üçün izin ver,
- Yox, yox, gülüm, bu şahlara yaraşmaz.

- Məni qara kölə elə qapında,
Şah yox, başsız qaçqın, küskün yapımda,
Bir düyün ol qırıq könül sapımda,
-Yox, yox, gülüm, bu şahlara yaraşmaz.

-Mənə çox da şah söyləyib danlama,
Sevgi hara, şahlıq hara, anlamam,
Məni qoyub şahlığımı yanlama,
-Yox, yox, gülüm, bu şahlara yaraşmaz.

-Mən şah olmaq istəmirəm, amandır,
Şahlıq yolu, şahlıq günü yamandır,
Üzüntüdür, uçurumdur, yarğandır, -
Yox, yox, gülüm, bu şahlara yaraşmaz.

***

-Şah deyiləm, bir köləyəm yanında,
- Yox, sən sevən ürəklərin şahısan.
- Mənim sevgim şahlıqlardan uzaqdır,
- Yox, sən sevən ürəklərin şahısan.

-Mən didərgin şah oğluyam, on ildir,
Yerim-yurdum bu düzəndir, bu çöldür.
Şah söyləmə, bu könlümcə deyildir,
-Yox, sən sevən ürəklərin şahısan.

Odun yığıb böyük ocaq çatdılar,
Yanım deyə, məni oda atdılar,
Ürəyimi ip eləyib dartdılar,
-Yox, sən sevən ürəklərin şahısan.

- Şah deyiləm, gülüm, sənin kölənəm,
Bu yerlərdə öz yerimi bilənəm,
"Öl yolumda" desən, gedib ölənəm,
-Yox, sən sevən ürəklərin şahısan.

***

-Şahlığını almalısan əlinə,
Ölçü-biçi yoxdur, gülüm, sevgidə,
Sevgim olsun gərək şahlıq zirvəsi,
Ölçü-biçi yoxdur, gülüm, sevgidə.

Sevgi gərək ucalığa çevrilə,

Üstüağın şah dam-daşı devrilə,
Hər bir şeydən uca dura sevilən,
Ölçü-biçi yoxdur, gülüm, sevgidə.

Mən bu gündən sənə könül verirəm,
Sənlə birgə döyüşlərə girirəm,
Səni Minel şahı kimi görürəm,
Ölçü-biçi yoxdur, gülüm, sevgidə.

Qoy şah olsun mənim Qaraş sevgilim,
Alsın versin köçkünlərə Hindeli,
Bunca sevir səni vurğun könülüm,
Ölçü-biçi yoxdur, gülüm, sevgidə.

***

Bu sevgidən qorxub çoxu çəkindi,
Hər ulusun öz duyumu, öz yolu.
"Bir gözəldir, o da şaha vurulub",
Hər ulusun öz duyumu, öz yolu.

O, Başevdən qovulubdur açığı,
Qorxuludur gözlərinin batığı,
Necə sevib Məniş belə yazığı,
Hər ulusun öz duyumu, öz yolu.

-Biz qayıtmaq istəmirik Hindelə,
Yel deyilik əsək elə, ya belə.
Şah yerinə qoyur onu qız hələ,
Hər ulusun öz duyumu, öz yolu.

Biz gəlmişik Mindiyara qarışaq,
Minel ilə oturuşaq, duruşaq,
Gəlməmişik Üstüağla vuruşaq.
Hər ulusun öz duyumu, öz yolu.

***

Hexa dedi: – Sıxıntıdan çıxmışıq,
Bıçaq daha dayanmışdır sümüyə.
Çox qan tökdük, çox igidlər heç oldu,
Bıçaq daha dayanmışdır sümüyə.

Belə sevgi bizə yeni yamaqdır,
Sanki qandan, çılğınlıqdan uzaqdır,
Kim şah olmaq istəyirsə sarsaqdır,
Bıçaq daha dayanmışdır sümüyə.

Gərək biz də Üstüağı şah sayaq,
Gərək gedək ayağına baş qoyaq,
Odur bizə bu yerlərdə son dayaq,
Bıçaq daha dayanmışdır sümüyə.

Qoca Hexa bu sevgini pisləyir,
O nə kölə, nə şah olmaq istəyir,
İstəyən var, o da onda, yüzdə bir,
Bıçaq daha dayanmışdır sümüyə.

***

Hexaçılar, Mənişçilər yarandı,
Gülə-gülə yaman girdi araya,
Dilləşdilər, dalaşdılar, susdular,
Gülə-gülə yaman girdi ortaya.

Hərə gəlib bir təzə söz buyurdu,
Söyüş ilə bir-birini doyurtdu.
Ev tikənlər evlərini ayırdı,
Gülə-gülə yaman girdi araya.

Dal çevirdi bir-birinə əkində,
Üz döndərdi, ağız əydi biçində,
İşlər, sözlər düyün düşdü çətində,
Gülə-gülə yaman girdi araya.

Mənіş dedi:-Qayıdırıq Hindelə,
Hexa dedi:-Qarışarıq Minelə,
Parçalandı arielli, bax, belə,
Gülə-gülə yaman girdi araya.

***

Hexa çaldı dınqırını:
-Tanrı bizdən bezib deyən .
Dirrik bizə boylu olub,
Tanrı bizdən bezib deyən.

Yola getmir başbilənlər,
Yurd-yuvası sökülənlər,
Töküntüdür tökülənlər,
Tanrı bizdən doyub deyən.

Heç bilmirsən kim hardadır,
Bu ordandır, o burdandır,
Bu da tanrı yaradandır,
Tanrı bizdən doyub deyən.

Qocalmışam daha mən də,
Gəlib düşdüm yeni kəndə.
Böyük tanrı, əl tut sən də,
Tanrı bizdən doyub deyən.

***

Hexa bir də soraq tutdu,
Qaraş, Mənіş qaçıb gedib.
O yan, bu yan axtardılar,
Qaraş, Mənіş qaçıb gedib.

At yortanlar yol yordular,
Dağlar keçib, çay yardılar,
Yara töküb, qıç qırdılar,
Qaraş, Mənіş qaçıb gedib.

Hamı yorğun geri döndü,
"Vay" bürüdü çölü, kəndi,
Ağlamsınıb Hexa dindi,
Qaraş, Mənіş qaçıb gedib.

Əkbitəndən atlı gəldi,
Köçkünlərdən soraq bildi.
"Bu nə ulus, bu nə eldi".
Qaraş, Mənіş qaçıb gedib.

***

Hexa dedi:-Apar bizi,
Üstüağın qulluğuna.
Sözümüz var, gileyliyik,
Üstüağın qulluğuna.

Biz Hindeldən köçəriyik,

Bir sümüyük, bir dəriyik,
Baş tutmasa gedəriyik
Üstüağın qulluğuna.

Qaraş bizi tovlayıbdır,
Qızımızı ovlayıbdır,
Tanrı bizi qovlayıbdır
Üstüağın qulluğuna.

Qadan mənə, atlı Minel,
İşlərimiz yaxşı deyil.
Biz yazığıq, bizi yetir
Üstüağın qulluğuna.

***

Üstüağ şah haray çəkdi:
-Ölü necə xortdayıbdır.
Düşün, yer-yer gəzin onu,
Ölü necə xortdayıbdır.

Qarbaş gəlib desin bunu,
Buraxdırıb necə onu!
Nə olacaq bunun sonu,
Ölü necə xortdayıbdır.

Qarbaş bizə dönük çıxıb,
O, Başevə qara yaxıb.
Bizə Qaraş kimi baxıb,
Ölü necə xortdayıbdır.

Arielli gəlib gəlsin,
Yer yiyəsi bizik, bilsin,
Ancaq Qaraş gərək ölsün,
Ölü necə xortdayıbdır?

***

Qaraş, Mənişon gün yolu yordular,
Yol adamla bir doğulub, bir gəlib.
Çox cığırdan yola, yoldan cığıra,
Yol adamla bir doğulub, bir gəlib.

Sarmaşmışdı yol cığıra, gül gülə,
Yollar, yallar vermişdilər əl-ələ,
Baxırdılar bir qaraşın gözələ,
Yol adamla bir doğulub, bir gəlib.

Pıçıltılar, hıçqırtılar, öpüşlər,
Söyləmələr, səksənmələr, gülüşlər,
Burum-burum gül yoxuşlar, enişlər,
Yol adamla bir doğulub, bir gəlib.

Atlar qoşa, yorğa, söykək, yanaşı,
Qollar belə, bel boyuna dolaşıb,
Sevgi alıb aparırdı Qaraşı,
Yol adamla bir doğulub, bir gəlib.

***

İlk görüşdə səni sevdim, Mənişim,
Sevgi elə ilk görüşdən başlanır.
Çəkib mənim düşüncəmi apardın,
Sevgi elə ilk görüşdən başlanır.

Sonra sənin hər sözünü xoşladım,
Sonra səndən utanmağa başladım.
Səndən başqa nəyim vardı, boşladım,
Sevgi elə ilk görüşdən başlanır.

Ayrı düşsək neynəyərik görən biz,
Bir sevgiyçin doğulmuşuq ikimiz,
Bir şahlıqdır bizim uca sevgimiz,
Sevgi elə ilk görüşdən başlanır.

Səndən başqa heç bir şeydə gözüm yox,
Daha yazıq ürəyimdə dözüm yox,
Mindiyara qayıtmağa üzüm yox,
Sevgi elə ilk görüşdən başlanır.

***

-Mən də səni ilk baxışdan sevmişəm,
Qız sevgisi qorxaq olur azcana.
Bu sevgini gizlətmişdim hamıdan,
Qız sevgisi qorxaq olur azcana.

Öz-özümə danışırdım, gülürdüm,
Təklənəndə, göz yaşımı silirdim,
Səni ayda bir yol görə bilirdim,
Qız sevgisi qorxaq olur azcana.

Sonra hər şey göz yaşımda əridi,
Hər şey yandı, üzərimə yeridi,
Sən gözümdə bircə igid ər idin,
Qız sevgisi qorxaq olur azcana.

Sənə görə öz atamı atmışam,
Öz sevgimə qovuşmuşam, çatmışam,
Sevgilimin öpüşünü dadmışan,
Qız sevgisi qorxaq olur azcana.

***

Dildə sevgi, gözdə vurğun baxışlar,
Sevgi ilə qanadlanar iki gənc.
Qucaqlaşıb öpüşürlər at üstdə,
Sevgi ilə qanadlanar iki gənc.

Düzə dönüb eniş-yoxuş, dik-dolay,
Seçilməyir doğu, batı, günlə ay,
Duyulmayır soyuq, isti, qışla yay,
Sevgi ilə qanadlanar iki gənc.

Tikanlıqda bir gözəllik duyurlar,
Baş qoyanda daşı balınc sayırlar,
Sazağı da əl istisi sayırlar,
Sevgi ilə qanadlanar iki gənc.

Dindirirlər dinməz çəni, dumanı,
Səsləyirlər qurdu, quşu, qabanı,
Oxşayırlar kolu, gülü, tikanı,
Sevgi ilə qanadlanar iki gənc.

***

İki könül, iki ürək qovuşub,
Bir-birinə qovuşmaqdır gözəllik.
Yaşasa da ayrı-ayrı sevgilər,
Bir-birinə qovuşmaqdır gözəllik.

Göy meşələr, iri, seyrək ağaclar,
İpəkbaxış, yaşıl-yaşıl yamaclar,
Ürkək fillər, pırıldayan turaclar,
Bir-birinə qovuşmaqdır gözəllik.

Bu, dodaqdır, yoxsa bulaq-pıçıltı,
Gülüşdəndir, yoxsa sudan şırıltı,
Göz yaşıdır, yalvarışdır sızıltı,
Bir-birinə qovuşmaqdır gözəllik.

İki güldür, bir-birinə sarmaşıq,
Yatışında, duruşunda yaraşıq.
Gecə, gündüz bir-birinə qarışıb,
Bir-birinə qovuşmaqdır gözəllik.

***

Qaraş dedi: - Mən daha çox sevirəm,
Heç nə ilə ölçmək olmaz sevgini.
Məniş dedi:-Mənim sevgim dənizdir,
Heç nə ilə ölçmək olmaz sevgini.

-Mənim sevgim günəş kimi sönməzdir,
-Mənim sevgim çaylar kimi dönməzdir,
-Mənim sevgim dağa bənzər, enməzdir,
Heç nə ilə ölçmək olmaz sevgini.

-Sən bir gülsən, gözəl, mənim gözümdə,
-Sən bir dağsan mənə bu yer üzündə,
-Mənim sevgim gül-gül olub üzümdə,
Heç nə ilə ölçmək olmaz sevgini.

-Sevgi məndə bitən qızıl çiçəkdir,
-Sevgi məndə alovlanan ürəkdir, -
-Sevgi yoxsa, dirrik nəyə gərəkdir?
Heç nə ilə ölçmək olmaz sevgini.

***

Durulaşır, gözəlləşir sevənlər,
Tanrım, sənin yerdə kölgən sevgidir.
Uşaqlıqdan bitkinliyə keçiddir,
Tanrım, sənin yerdə kölgən sevgidir.

Həm ağlayır, həm sevinir, həm yanır,
Sevgi boyu bir sevincdir hər anı,
Od-alovdur, gül-çiçəkdir hər yanı,
Tanrım, sənin yerdə kölgən sevgidir.

İgidlikdir, ötkəmlikdir, birlikdir,
Hər ağrıya yatım olan dirrikdir,
Yetkinlikdir, ucalıqdır, birlikdir,
Tanrım, sənin yerdə kölgən sevgidir.

Nə önü var, nə sonu var onun da,
Bir sınaqdır tanrıların yanında,
Bir ağrıdır sevinclərin sonunda,
Tanrım, sənin yerdə kölgən sevgidir.

***

Bir gün axşam dağ çayının yanında
Yaxaladı naxırçılar onları.
Yatmışdılar burda qoşa, qolboyun,
Yaxaladı naxırçılar onları.

Şəlitləndi bir-birinə iki gənc,
Söyüşləri, baxışları dar, iyrənc,
Yox bir arxa, bir söykəniş, bir güvənc,
Yaxaladı naxırçılar onları.

Nə var idi əllərindən alındı,
Əl-ayağı, döş-başları yalındı.
Bax, beləcə onlar yola salındı,
Yaxaladı naxırçılar onları.

İki gənci yolda tez-tez vurdular,
Çox söz alıb soruşdular, sordular,
Sonda gəlib şah önündə durdular,
Yaxaladı naxırçılar onları.

***

Hindel şahın uca idi Başevi,
Başev şahın iç varını göstərir.
Fil sümüyü, yontu mərmər, su daşı,
Başev şahın iç varını göstərir.

Qalın, iri söykəncləri tutumlu,
Oturacaq ipək-pambıq, batımlı,
Oynaq gəzən incə qızlar yatımlı,
Başev şahın iç varını göstərir.

İncə-incə işləmələr göz çəkir,
Çox gözəldir, çox görkəmli tək-təki,
Ürəklərə sevinc əkir, gül əkir,
Başev şahın iç varını göstərir.

Gənclər durub dinmir, tutqun, bükülü,
İçlərində sevgi evi sökülü.
Üzlərindən acıq yağır, tökülür,
Başev şahın iç varını göstərir.

***

- Şah, mən Qaraş, şah yerinci* Qaraşam,
Şahım, şahlıq doğruluğu sevməyir.
Soyum Minel, yurdum isə Mindiyar,
Şahım, şahlıq doğruluğu sevməyir.

Biz qaçmışıq köçkünlərin içindən,
Ayrılmışıq köçkün Hindel köçündən.
Hər yer bizə dardır dar ev biçimdə,
Şahım, şahlıq doğruluğu sevməyir.

Üstüağ şah məni oddan keçirib,
Mənə oddan acı ağı içirib.
Könlümdəki söykəncləri uçurub,
Şahım, şahlıq doğruluğu sevməyir.

Biz üz qoyub dağı-daşı gəzirik,
Hər bir koldan sevgi gülü üzürük,
Bu düz yolda hər acıya dözürük,
Şahım, şahlıq doğruluğu sevməyir.

***

Hindel şahı sevinc içrə söylədi,
-Mindiyarda Üstüağ şah böyükdür.
Ona hər il çoxlu verinc** veririk,
Mindiyarda Üstüağ şah böyükdür.

Bizim Hindel üç yol sizə basılıb,
Gəlib yenə öz yurduna qısılıb.
Boynumuzdan vergi ipi asılıb,

Mindiyarda Üstüağ şah böyükdür.

Bəs sən niyə Üstüağdan inciksən,
Bunun üçün hələ sən çox kiçiksən,
Sən düyün ip, sən dolambac gədiksən,
Mindiyarda Üstüağ şah böyükdür.

_____
**Canişin*
***Verinc-xərac*

Necə olub sən onlardan qaçıbsan,
Gəlib kolluq içrə qanad açıbsan,
Atıb eli tək bu qızı qucubsan,
Mindiyarda Üstüağ şah böyükdür.

***

Biz Bacarla vuruşuruq bir aydır,
Yalançıya döyüş yaxşı sınaqdır.
Get vuruşa sən də qancıl Bacarla,
Yalançıya döyüş yaxşı sınaqdır.

Mineldəndir Bacarın da soy-kökü,
Get, de, bizdən qoy əl çəksin o tülkü,
Çatar ona sənin, deyən bu ərkin,
Yalançıya döyüş yaxşı sınaqdır.

Ox batmayır, bizuc, balta Bacara,
Boy hündürdür, qol güclüdür, üz qara.
Öz yerini bu vuruşda sən ara,
Yalançıya vuruş yaxşı sınaqdır.

Yaraq götür, atlı götür, yola düş,
Bu səninçin həm yürüşdür, həm görüş,
Yoxsa bitməz Bacar ilə bu döyüş,
Yalançıya vuruş yaxşı sınaqdır.

***

-Gözəl Mənişə, mən gedirəm döyüşə,
Sən arxamca su at, mənə uğur de.
Alın yazım olacaqdır bu döyüş,
Sən arxamca su at, mənə uğur de.

Üstün gəlsəm, qonaq olluq Hindelə,
Basılarsam, biz dönərik Minelə,
Gözlə məni, gözlə məni sən hələ,
Sən arxamca su at, mənə uğur de.

Ölsəm, gözəl, qal yurdunda, get ərə,
Tutaq olsam qayıt bizim yerlərə,
Doğduğunun adını qoy güllərə,
Sən arxamca su at, mənə uğur de.

Sənə görə mən götürdüm bu yolu,
Mən gedirəm öz sevgimdə var olum,
Gedirəm ki, acıqandan bac alım,
Sən arxamca su at, mənə uğur de.

***

-Öz yurduma qaytarmısan məni sən,
İndi sənsən mənim yurdum, ürəyim,
Gözləyirəm səni gündə neçə gün,
İndi sənsən mənim yurdum, ürəyim.

Sən qaytardın məni doğma yurduma,
Didərginlik adı qoydun adıma,

İstəyirəm gedim ora yardıma,
İndi sənsən mənim yurdum, ürəyim.

-Get, sevgilim, uğur sənin olacaq,
İkimizdən burda bir ad qalacaq,
İki ürək bir sevgilə dolacaq,
İndi sənsən mənin yurdum, ürəyim.

Mən Mənişəm, sənin sevgi qardaşın,
Səninləyəm mən hər yerdə yanaşı,
Bunu deyər sən dindirsən hər daşı,
İndi sənsən mənim yurdum, ürəyim.

***

Qaraş çapdı getdi beş gün, beş gecə,
Gecə, gündüz qoşa atdır, ağ, qara,
Nə gecədə, nə gündüzdə dayandı,
Gecə, gündüz qoşa atdır, ağ, qara.

Arxasınca Hind toplumu gəlirdi,
Onlar nələr olacağı bilirdi,
Hələ çoxu ona daldan gülürdü,
Gecə, gündüz qoşa atdır, ağ, qara.

Bacar isə gözləyirdi bir aydı,
Gərək Hindel ölkəsini alaydı,
Bu ölkədə böyük Xaqan olaydı,
Gecə, gündüz qoşa atdır, ağ, qara.

Onca ölkə tutmaq olmaz döyüşsüz,
Onca üstün olammazsan vuruşsuz.
Birincilik bilinərmi yarışsız,
Gecə, gündüz qoşa atdır, ağ, qara.

Ağı söyləncі

Gücər oğlu Bacar durub gözləyir,
Oğul boyda atasına oxşayar.
Qurd dərisi, quş lələyi üstündə,
Oğul boyda atasına oxşayar.

Qaya quşun gücü qalır lələkdə,
Qanadlıdır ağ lələklər küləkdən,
O, Gücərdir sanki qolda, biləkdə,
Oğul boyda atasına oxşayar.

Lopa bığı, sıx saqqalı qapqara,
Qaş yox, qılınc bənzəyirdi qaşlara.
Enlilikdə çiyin hara, bel hara,
Oğul boyda atasına oxşayar.

Gücər oğlu Bacar gəlir qabaqda,
Toplumları yay tək dartım, ayaqda,
Qaraş onu görüb durur uzaqda,
Oğul boyda atasına oxşayar.

***

İlk döyüşdə güclər durdu üz-üzə,
İlk görüşdə güclər tapır gücünü*,
Burda fillər, orda atlar qaynaşır,
İlk görüşdə güclər tapır gücünü.

Bizucların ucu bulud deşəndə,
Qalxan bitir yaraqlının döşündə,
Oxlar durur oxatanın dişində,
İlk görüşdə güclər tapır gücünü.

Qobuçölün kəhərləri quşqanad,
Lələk bağla, bu atlardan quş yarat,
Yeldən iti, quşdan yeydir kəhər at,
İlk görüşdə güclər tapır gücünü.

**Yerini*

Fil görkəmi, fil qorxusu böyükdür,
Ancaq kəhər çox itidir, çevikdir,
Biri görkəm, o birisi minikdir,
İlk görüşdə güclər tapır gücünü.

***

-Gözəl oğlan, kimsən, tanıt özünü,
Ölməmişdən deyər hər kəs adını.
Mən qarşında Gücər oğlu Bacaram,
Ölməmişdən deyər hər kəs adını.

Gözünü aç, yaxşı-yaxşı bax mənə,
Bil, batmayır qılınc, bizuc, ox mənə,
Bacarığım çoxdur, yoxdur yox mənə,
Ölməmişdən deyər hər kəs adını.

Mən Minelin, Mindiyarın oğluyam,
Keçmişimlə bu ölkəyə bağlıyam,
Yurdu gərək bu qılıncla saxlayam,
Ölməmişdən deyər hər kəs adını.

Mən qarşında Gücər oğlu Bacaram,
Mindiyara Hindeldən yol açıram,
Gərək olsa qanadlanıb uçaram,
Ölməmişdən deyər hər kəs adını.

***

- Mən Qaraşam, İşdayağın nəvəsi,
Oddan qorxmaz od-alovdan keçənlər.
Məni oda atdı, Başev yoxladı,
Oddan qorxmaz od-alovdan keçənlər.

Mindiyarda şah soyuma qarşıyam,
Qaçdım burdan, indi qaçqın quşuyam,
Arielli bir gözəlin xoşuyam,
Oddan qorxmaz od-alovdan keçənlər.

Mən bilirəm, sən güclüsən, Bacarsan,
Qılıncınla keçməzlərə açarsan.
Alnındakı lələyinlə uçarsan,
Oddan qorxmaz od-alovdan keçənlər.

Mən könlümdən qorxuları silmişəm,
Güclülərlə vuruşmağa gəlmişəm,
Böyük gücü doğruluqdan bilmişəm,
Oddan qorxmaz od-alovdan keçənlər.

***

–Sən həm gəncsən, həm də mənim soyumsan,
Ər, soyundan olanlarla vuruşmaz.
Üstüağ şah vuruşmayıb Qaraşla,
Ər, soyundan olanlarla vuruşmaz.

Qoşul mənə, gənc soydaşım, ey qoçaq,
Mindiyara bu Hindeldən yol açaq,
Gedək böyük Üstüağı biz qucaq,
Ər, soyundan olanlarla vuruşmaz.

Mənim suçum şah kökümü görməkdi,
Öz borcumu öz soyuma verməkdi.
Qanadımı Başevimə gərməkdir.
Ər, soyundan olanlarla vuruşmaz.

Mən gəlmişəm, Gücəroğlu Bacaram,
Soy-köküm tək qardaş, səni qucaram.
Sənlə birgə yeni yollar açaram.
Ər, soyundan olanlarla vuruşmaz.

***

-Mənim yurdum, soyum indi sevgidir,
Gör-gör içrə böyük şahlıq sevgidir.
Mən Başevdən çiyrimişəm, bezmişəm,
Gör-gör içrə böyük şahlıq sevgidir.

Nə Hindeli, nə Mineli sayanam,
Nə şahlığa, nə soy-kökə uyanam,
Sevgim üçün gərək qana boyanam.
Gör-gör* içrə böyük şahlıq sevgidir.

Nə dəli bil məni, qardaş, nə danla,
Mənim sevgi istəyimi düz anla,
Tək sevgidir, heçdir yerdə qalanlar,
Gör-gör içrə böyük şahlıq sevgidir.

Təbiət

Ondan başqa heç nəyim yox, yurd-yuvam,
Sevgi yoxsa mən boş çöləm, boş qabam,
Mən sevgidən keçən qızıl bir sapam.
Gör-gör içrə böyük şahlıq sevgidir.

***

-Mən vuruşmaq istəmirəm sənlə,
Mən sevginin dadı nədir, bilmirəm,
Yurd-yuvadan, eldən uca heç nə yox.
Mən sevginin dadı nədir, bilmirəm.

Tutuq* edib məni Tanrı Qızçiçək,
Yoxdur məndə qadınlara bir istək.
Sevsəm, sevim Qızçiçəyi mən gərək,
Mən sevginin dadı nədir, bilmirəm.

Atam Gücər, anam isə Qızuçar,
Soyum Minel, ölkəm isə Mindiyar.
Tanrı mənə güc veribdir o ki var,
Mən sevginin dadı nədir, bilmirəm.

Sevən oğlan, qoşul mənə, bir olaq,
Bu diyardan o diyara yol salaq,
Gedək böyük Üstüağa ər olaq.
Mən sevginin dadı nədir, bilmirəm.

***

Bir səs gəldi meşələrdən:-Bacarım,
Sevilsə də tanrı gərək sevməsin.
Sevdim səni, mən qovuldum yerimdən.
Sevilsə də tanrı gərək sevməsin.

Aç qolunu, Qızçiçəyi qucaqla,
Gəl, burdayam, məni soruş, soraqla,
Sən də mən tək keçmişləri ayaqla,
Sevilsə də tanrı gərək sevməsin.

Mənə toxun, mən də gözə görünüm,

Adam olum, mən arxanca sürünüm,
Yoxdan çıxım, adamlığa bürünüm,
Sevilsə də tanrı gərək sevməsin.

_____
*Əsir

Məni alsan düşərliklər azalar,
Yaman özü düşük düşər, sozarar.
Uşaq, davar, quzu birə yüz olar,
Sevilsə də gərək tanrı sevməsin.

***

-Bacar dedi, gözəl tanrı, hardasan,
Bu sözləri eşitməyir çox adam.
Sən gəlibsən öc almağa Bacardan,
Bu sözləri eşitməyir cox adam.

-Yox, Bacarım, çox sevirəm səni mən,
Bu gəlişim sevgidəndir, sevgidən.
Ürəyimi sən ovladın, bircə sən,
Bu sözləri eşitməyir çox adam.

-Yoxdur mənim sevmək, sevgi istəyim,
Necə sevim, səni alım, çiçəyim,
Tanrı alıb məndən ərlik diləyin.
Bu sözləri eşitməyir çox adam.

- Mən qapmışam onu səndən, Bacarım,
Mənəm sənin itirilmiş taparın,
Ən sevimli, ən yatımlı tutarın,
Bu sözləri eşitməyir çox adam.

***

Bacar bir də göz gəzdirdi kövşənə,
Ağlayırdı uzaqlarda Qızçiçək.
Ancaq gözə görünmürdü o tanrı,
Ağlayırdı uzaqlarda Qızçiçək.

O, Bacara istəyini salınca,
Yollanmışdı sevgisinin dalınca.
Gəzəcəkdi bu sevgisi qalınca,
Ağlayırdı uzaqlarda Qızçiçək.

Kim bilirdi nəyi üstün tutmuşdu,
Tanrılığı niyə, neyçin atmışdı.
Sevgisinin işığına batmışdı.
Ağlayırdı uzaqlarda Qızçiçək.

***

Bir ox gəlib dəydi bu an Bacara,
Yuxudaydı, sanki Bacar ayıldı,
Oxu atan Qaraş idi uzaqdan,
Yuxudaydı, sanki Bacar oyandı.

Bir də, bir də... Ox yağışı başladı,
Qaraş ona bizucunu tuşladı,
O da "soy-kök" duyumunu boşladı.
Yuxudaydı, sanki Bacar ayıldı.

Öz yerindən tərpənəndə İtiat,
Tunc qalxanlar qalxdı göyə neçə qat,
Min-min kəhər çapdı, gəldi quşqanad,
Yuxudaydı, Bacar sanki ayıldı.

Ağır toppuz dəydi onun çiyninə,
Qan sıçradı birdən onun beyninə,
Qurd dərisi kip oturdu əyninə,
Yuxudaydı, Bacar sanki oyandı.

***

Valayladı, ancaq atdan aşmadı,
Lapdan dəyən vurum beşqat ağırdır.
Fillər susdu, kəhərlərsə kişnədi,
Lapdan dəyən vurum beşqat ağırdır.

Bir yürüşlə fillər durdu, yoruldu,
Hindellinin lapdan bağrı yarıldı.
Nəriltidən şişə göllər qırıldı,
Lapdan dəyən vurum beşqat ağırdır.

Sağa, sola qılınc, toppuz enirdi,
Bir andaca adam leşə dönürdü.
Qan axırdı, gözdə işıq sönürdü,
Lapdan dəyən vurum beşqat ağırdır.

Qılınc, bizuc batmayırdı Bacara,
Ölüm idi hər bir vurum, hər yara.
Qaraş hanı, o çəkilib bəs hara?
Lapdan dəyən vurum beşqat ağırdır.

***

Fillər qaçıb səpilmişdi düzlərə,
Fil də dözməz Bacar ilə savaşda,
Yaralılar içindəydi Qaraş da,
Fil də dözməz Bacar ilə savaşda.

Ölüm quşu oturmuşdu çiyninə,
Qan yaxalıq geydirmişdi əyninə.
Bulud enib ağlayırdı gününə,
Fil də dözməz Bacar ilə savaşda.

Tapdı onu, Bacar aldı ölümdən,
Qılınc yara açmış idi belində,
Hey yox idi ürəyində, dilində,
Fil də dözməz Bacar ilə savaşda.

Ağır-ağır uduğunu* duydular,
Yarasını yandırdılar, yudular.
Üzuquylu bir dik üstə qoydular,
Fil də dözməz Bacar ilə savaşda.

***

Gecə qaldı Bacar onun yanında,
Yaralını qoyub getmək olarmı,
Dedi, gecə dilə gələr, dirilər,
Yaralını qoyub getmək olarmı?!

Qurddan, quşdan gecə onu qorudu,
Üç yol açıb yarasını sarıdı.
Qalmağına çox az inam var idi,
Yaralını qoyub getmək olarmı?!

Haradasa ağlayırdı Qızçiçək,
Bulud-bulud göz yaşları tökərək.
Bu, o qızdır, ya ki sənsən, ey külək,
Yaralını qoyub getmək olarmı?!

Ta ağlama, qız, könlümü soyursan,
Məni məndən alıb yalqız qoyursan.

Sevgi nədir, sən sevgiyə uyubsan,
Yaralını qoyub getmək olarmı?!

*Nəfəs

***

Günəş çıxdı, Qaraş açdı gözünü,
Mənіş idi, Mənіş oldu ilk sözü,
Bacar ona baxdı, güldü, sevindi,
Mənіş idi, Mənіş oldu ilk sözü.

Nə yaxşı ki, Qaraş qaldı, ölmədi,
Sevgi nədir, Mənіş kimdir bilmədi,
Dilinə də sevgi sözü gəlmədi,
Mənіş idi, Mənіş oldu ilk sözü.

-Qardaş, soy-kök, gözünü aç, mənə bax,
Sən nə desən, inan, elə olacaq.
Burda bizim ikimiz də bir qonaq,
Mənіş idi, Mənіş oldu ilk sözü.

Su istədi, su verdilər, dikəldi,
Başı üstə ölüm vardı, çəkildi,
Ürəyində inam evi tikildi,
Mənіş idi, Mənіş oldu ilk sözü.

***

-Bacar, məni sevgilimə yetir sən,
Bu dirriyin hər çaları sevgidir,
Bu Hindeldən əl çək, çıxaq düz yola,
Bu dirriyin hər çaları sevgidir.

Bacar dedi: - Mən Hindeldən keçirəm,
Əkbitənə başqa bir yol seçirəm,
Sənlə gedib bu yolları ölçürəm,
Bu dirriyin hər çaları sevgidir.

Onda gedin Mənişimi gətirin,
Hind şahına sağolumu yetirin,
Mən ölərsəm Mindiyardan götürün,
Bu dirriyin hər çaları sevgidir.

Yola düşüb getdi elçi atlılar,
Gedib, gedib qız Mənişə çatdılar.
Alıb onu bir də geri çapdılar,
Bu dirriyin hər çaları sevgidir.

***

Mənіş isə əli dolu gəlmişdi,
Yoxsa onu buraxmazdı Hind şahı.
Şah demişdi "ağı içirt Bacara"
Yoxsa onu buraxmazdı Hind şahı.

Gəlib gördü ölümcüldür Qaraşı,
Ölüm quşu başı üstə dolaşır,
Bacardasa güc, gələcək, yaraşıq,
Yoxsa onu buraxmazdı Hind şahı.

Düşündü ki, ona verim ağını,
Dedi, çəkim ürəyinin yağını.
Başqa sayaq qurum dərin quyunu,
Yoxsa onu buraxmazdı Hind şahı.

Dedi, nə ki sağalmayıb bu hələ,
Qoy gətirim o birini mən ələ,

O subaydır, ipə-sapa tez gələr,
Yoxsa onu buraxmazdı Hind şahı.

***

-Mən Mənişəm, igid Bacar, sev məni,
Tanrıların ilkin andı sevgidir.
Məni sevsən çox işləri bilərsən,
Tanrıların ilkin andı sevgidir.

Məni sevsən sən şahlığa çatarsan.
Öz soyunun işığına batarsan.
Hindeli də Mindiyara qatarsan,
Tanrıların ilkin andı sevgidir.

Mən biləni Qaraş daha sağalmaz,
Sevgi üstdə qurulan ev dağılmaz,
Sənin kimi oğul bir də doğulmaz,
Tanrıların ilkin andı sevgidir.

Məni sevsən, elim-soyum sayılar,
Nə söz olar, nə də Qaraş ayılar.
O da gedər, sonevinə qoyular.
Tanrıların ilkin andı sevgidir.

***

-Məniş, məndə sevgi nədir, olmayıb,
Mənim sevgim bir tanrıda girovdur.
Bu yaşımda sevməmişəm bir qızı,
Mənim sevgim bir tanrıda girovdur.

Sən gözəlsən, Qaraş sənin vurğunun,
Sən turacsan, Qaraş sənin quzğunun,
Sevin, sevgi üstə qurun qurğunu.
Mənim sevgim bir tanrıda girovdur.

-Sən igidsən, uca, hündür, yenilməz,
Sevgi igid oğullara yaraşır.
Tanrıları qoy qırağa, məni sev,
Sevgi igid oğullara yaraşır.

Məni sevsən tez çatarsan tanrıya,
Sevgi bütün ağrılara yarıyar,
Yeddi arxan qalar, birgə qarıyar.
Sevgi igid oğullara yaraşır.

***

Gecə Qaraş bir də, bir də bayıldı,
-Mənişə- deyib, o, Mənişi səslədi.
-Mən burdayam, yanındayam, sevgilim,
Mənişə-deyib, o, Mənişi səslədi.

-Mən özümü, gülüm, sənə yetirdim,
Bacar üçün ağı-ölüm gətirdim,
Heç bilmirəm necə ona yedirdim,
Mənişə-deyib, o, Mənişi səslədi.

-Yaxşı budur ver ağını mənə sən,
Qayıt geri, uzaq düşmə elindən.
Son günədək sevəcəyəm səni mən,
Mənişə-deyib, o, Mənişi səslədi.

-Gərək Bacar içə ilan ödünü,
Gərək görə sevgisini qadının,
Mən minərəm onun İtiatını,

Mənişə-deyib, o, Mənişi səslədi.

***

Onlar gəlib Əkbitənə çatanda,
Yollar, yallar, dağlar bütün qar idi.
Qaraş hələ durmamışdı ayağa,
Yollar, yallar, dağlar bütün qar idi.

Başev çıxdı gələnlərin önünə,
Al geyimlər geydi hamı əyninə,
Hamı gəldi sevinc, bayram gününə,
Yollar, yallar, dağlar bütün qar idi.

Hamı görmək istəyirdi Qaraşı,
Həm də onu Mənişə ilə yanaşı,
Bacar böyük Turər şahın qardaşı,
Yollar, yallar, dağlar bütün qar idi.

Bacar hündür, qaya köküs, yenilməz,
Üstüağla bir almadır, bölünməz,
Oxşarlıqda bir ayrılıq bilinməz.
Yollar, yallar, dağlar bütün qar idi.

***

Bircə Qarbaş sevinmədi bu işdən,
Çox da çəkməz, yalan bir gün bəllənər.
"Qaraş ölüb" deyə yalan demişdi,
Çox da çəkməz, yalan bir gün bəllənər.

Nə deyəydi şaha indi o yazıq,
Nə ağırdır bunca üzü qaralıq.
Getdi daha o inamcıl ucalıq,
Çox da çəkməz, yalan bir gün bəllənər.

Üstüağın baxışları acıqlı,
Onun sözü, tərpənişi qılıqlı,
Qaraş gəlib üzü, beli sarıqlı.
Çox da çəkməz, yalan bir gün bəllənər.

"-Tanrı, məni öz adıma bağışla,
Şahım, məni dindir, danla, qarğışla.
Məni yeyir, üzür qanlı baxışlar.
Çox da çəkməz, yalan bir gün bəllənər.

***

Sevinc içrə çağlayırdı Mindiyar,
Bal kimidir ağırlıqda bol sevinc.
Sevindilər, sarmaşdılar, daşdılar.
Bal kimidir ağırlıqda bol sevinc.

Qaraş tutqun danışırdı, utancaq,
Oddan keçmə anlarını anaraq,
Qıvrılırdı acığından yanaraq,
Bal kimidir ağırlıqda bol sevinc.

Dadlı-duzlu yapma-pişmə yeməklər,
Bal kimiydi boya-boya çörəklər,
Axınırdı sevinc dolu bəbəklər,
Bal kimidir ağırlıqda bol sevinc.

Danışırdı Bacar Gücər, Düzərdən,
Üstüağa göz qoyurdu o hərdən,

Söz açırdı Qobuçöldən, Çineldən,
Bal kimidir ağırlıqda bol sevinc.

***

Üzüm suyu paylayırdı Mənişdə,
Axınırdı, uğunurdu içənlər.
Göz dikmişdi Bacar gözəl Mənişə,
Axınırdı, uğunurdu içənlər.

Üstüağ şah vurulmuşdu Bacara,
Belə yaşda saqqal qara, bığ qara.
Turər hara, Bacar hara, o hara,
Axınırdı, uğunurdu içənlər.

Qarbaş, Qaraş, Mənişüçü bir idi,
Ayazımış üzlər bəyaz qar idi.
Dillərinin ucunda söz var idi.
Axınırdı, uğunurdu içənlər.

Başev qızıl işıqlara batmışdı,
İşıq gedib tanrılara çatmışdı.
Yeyə-yeyə çoxu düşüb yatmışdı.
Axınırdı, uğunurdu içənlər.

***

Obaşdandır, bir səs düşdü ellərə,
Toydan sonra heç nə qalmır yerində.
Bayram, sevinc, toy, çalhaçal bitmişdi,
Toydan sonra heç nə qalmır yerində.

Qaraş, Qarbaş, Mənişqaçıb getmişdi,
İtiatı minib yollar ötmüşdü,
Gecə özu qaranlıqda itmişdi,
Toydan sonra heç nə qalmır yerində.

Bacarınsa baxışları axırdı,
Yeriyəndə yıxılırdı, qalxırdı.
İlan ödü onu içdən yaxırdı,
Toydan sonra heç nə qalmır yerində.

Lələyini bağlamışdı alnına,
Yollanırdı İtiatın yanına,
Ancaq ağı yerimişdi qanına,
Toydan sonra heç nə qalmır yerində.

Qızçiçək söyləncі

Bacar çıxıb yolda düşüb qalmışdı,
İlan ödü yeməkdəydi içini.
İtiatı qaçırmışdı qaçanlar,
İlan ödü yeməkdəydi içini.

Qızçiçəyin səsi hardan gəlirdi,
Altındakı sulu qardan gəlirdi,
Altyerdəki yoxdan, vardan gəlirdi.
İlan ödü yeməkdəydi içini.

- Qar ye, qar ud, mənim igid Bacarım,
Məni çağır, sənə kəsi* hər varım,
Mənim sevgim, ey ikinci diyarım,
İlan ödü yeməkdəydi içini.

Məni çağır, mən o "çiçək" deyiləm,
Gərək gəlib hər ağrını mən biləm,
Mənim şahım, qurtuluşum, ər lələm,
İlan ödü yeməkdəydi içini.

_____
Qurban

***

Bacar alıb lopa-lopa qar uddu,
Qar yerinə ağı qusdu o tez-tez.
İlan ödü seyrəkləşdi qanında,
Qar yerinə ağı qusdu o tez-tez.

O soyundu, döş söykədi ağ qara,
Su səpirdi qar tüstüsüz odlara,
Yavaş-yavaş hey gəlirdi Bacara,
Qar yerinə ağı qusdu o tez-tez.

Qar əridi, dörd bir yanda öd oldu,
Bacar qarda yanar-yanmaz od oldu.
Qar qarışdı ödə, sarı su oldu,
Qar qarışıq ağı qusdu o tez-tez.

Qızçiçək də ağlayırdı uzaqda,
Var olmağa çalışırdı o, yoxdan,
Bacar ona qucaq açmış bayaqdan,
Qar qarışıq ağı qusdu o tez-tez.

***

-Qızçiçəyim, gəl üstümə, ölürəm,
Onda sən də ölüm idin, qayğılım.
Məni qurtar bu ölümün əlindən.
Onda sən də ölüm idin, qayğılım.

Gəl üstümə, qollarımı açmışam,
Qaya idim, öz dibimdən uçmuşam,
İndiyəcən niyə səndən qaçmışam,
Onda sən də ölüm idin, qayğılım.

***

-Niyə mənə inanmırdın, Bacarım,
-Sevmək üçün məndə inam yox idi.
-Niyə məni saymayırdın, igidim,
-Sevmək üçün məndə inam yox idi.

-Yüz il idi mən yox idim varlıqda,
Dolanırdım dağda-daşda, qoruqda,
Çox ağırdır təklik çəkib darıxmaq,
-Sevmək üçün məndə inam yox idi.

-O Altyerdə görüşümüz olandan,
Sənin sevgin ürəyimə dolandan,
Adamlaşdım tanrı ikən yalandan,
-Sevmək üçün məndə inam yox idi.

-Altyerdən də məni qovdu tanrılar,
Dedilər ki, sənlik deyil bu diyar,
Get, Bacara qovuş, səndə sevgi var,
-Sevmək üçün məndə inam yox idi.

***

-Qızçiçəyim, yeni doğma varlığım,
Sevgi aldı məni ölüm əlindən.
Mən qar yedim, ağı qusdum, sağaldım,
Sevgi aldı məni ölüm əlindən.

Nə gözəlsən, yatımlısan, uyarsan,
Qoy qan qusum, bir gün səndən doyarsam,
Qoy yox olsun səndən gözəl nə varsa,
Sevgi aldı məni ölüm əlindən.

***

-Sev məni sən, a yenilməz Bacarım,
Sevgi bütün tanrılara tanrıdır.
Sevdim səni, tanrılıqdan qovuldum,
Sevgi bütün tanrılara tanrıdır.

Baxma, sevmək, sevilməkdə naşıyam,
İndi qanlı düşərliyə* qarşıyam,
Yaman deyil, yamanlığa qonşuyam,
Sevgi bütün tanrılara tanrıdır.

***

Tək getmişdi Bacar, qoşa qayıtdı,
Hər adamda qoşa varlıq yaşayır.
Acı-dadlı, ağrı-sevinc, suyla od,
Hər adamda qoşa varlıq yaşayır.

Alt gör-gör də, üst gör-gör də qoşadır,
Onlar bunu, bunlar onu yaşadır.
Qoşa varlıq ikibaşdır, haçadır,
Hər adamda qoşa varlıq yaşayır.

_____

****Xəstəlik***

Yoxu vardan yaradanlar bilirlər,
İkisi də tanrılıqdan gəlirlər,
Sevənlər var gülə-gülə ölürlər.
Hər adamda qoşa varlıq yaşayır.

Varı yoxdan, yoxu vardan yaradan,
Bir var, bir yox, var oldular arada,
Tanrı özü seçir ağı qaradan,
Hər adamda qoşa varlıq yaşayır.

***

Tək getmişdi, Bacar qoşa qayıtdı,
Dedilər ki, bunlar qoşa tanrıdır,
Üstüağ şah az qalmışdı bayılsın,
Dedilər ki, bunlar qoşa tanrıdır.

Yaraşıqlı boy-buxunda, əyində,
Birisi ağ, birisi boz geyimdə,
Gözəl, gözəl danışıqda, deyimdə,
Dedilər ki, bunlar qoşa tanrıdır.

Hamı qaldı gözü, ağzı açıla,
Az qaldı ki, Başev dibdən uçula,
Şimşək isti-soyuq yerdə saçılar.
Dedilər ki, bunlar qoşa tanrıdır.

Üstüağ şah özü çıxdı qabağa,
Bir də dedi göz aydınlıq qonağa,
Qızlar baxdı o gül, yumru yanağa,
Dedilər ki, bunlar qoşa tanrıdır.

***

İtiatı qaçırıblar,
At kişinin güvəncidir,
Ata, ana, bala yeysə,
At kişinin güvəncidir.

Bacar bir at minsin gərək,
Öz miniyi sansın gərək.
İtiatı ansın gərək,
At kişinin güvəncidir.

İtiatı görən varmı,
Ondan soraq verən varmı.
Gedib tapan ərən varmı,
At kişinin güvəncidir.

Niyə Bacar düşüb belə,
Üstü-başı tökük belə,
İri gözlər çökək belə,
At kişinin güvəncidir.

***

-Harda itdi bu İtiat,
Qızıl itmir, oğurlanır.
İtənləri kim tapacaq,
Qızıl itmir, oğurlanır.

Kim gətirdi, kim götürdü,
Kimi hara at ötürdü,
Kim onu gözdən itirdi,
Qızıl itmir, oğurlanır.

Duruşu bənzər marala,
Görsə məni o yan alar,
Yalı ağdır, özü ala,
Qızıl itmir, oğurlanır.

Kişnə maralım İtiat,
Qayıt geri, qan-tərə bat.
Üstündəki qancılı at,
Qızıl itmir, oğurlanır.

***

Şah söylədi:-Toplum getsin,
Oğru uzaq gedə bilməz,
Qarbaş, Qaraş, Məniş qaçıb,
Oğru uzaq gedə bilməz.

Aldadıbdır Qarbaş bizi,
Ayrı-ayrı hərəmizi.
Qara olsun qara üzü,
Oğru uzaq gedə bilməz.

Gedin, tutun, kəsin, qırın,
Ox yağdırın, qılınc vurun,
At səyirdin, sıra yarın,
Oğru uzaq gedə bilməz.

Gəzin yalı, yolu, döşü,
Yaxın köçkün quruluşu,
Qoymayın daş üstə daşı,
Oğru uzaq gedə bilməz.

***

Bacar dedi:-Üstüağ şah,
Gözəl qadın göz aldadır.
Aldatmışdı Məniş məni,
Gözəl qadın göz aldadır.

Mənə dedi, ey igid ər,
Hindel ilə vuruşma gəl,
Mən yazığam, Məniş gözəl,
Gözəl qadın göz aldadır.

Məni basma - dedi-Bacar,
Şah əlində sevgilim var,
Məniş gözü yaşlı qalar,
Gözəl qadın göz aldadır.

Aldadıblar onlar məni,
Böyük şahım, həm də səni,
Tovlayırlar hər yetəni,
Gözəl qadın göz aldadır.

***

-Qoy mən gedim dallarınca, Üstüağ,
Qorxar oğru arxasınca gələndən.
Mən onları tutacağam arxadan,
Qorxar oğru arxasınca gələndən.

Mən deməsəm uçan deyil İtiat,
İstəyirsən bizlə onu, deş, qanat,
Lap ağacla döş-başına vur, qanat,
Qorxur oğru arxasınca gələndən.

Mən gedirəm, qardaş oğlu, arxayın,
Önlərinə çıxacağam dolayı,
Acıqana bəsdir bircə harayım,
Qorxur oğru arxasınca gələndən.

Qızçiçəyim, ürəkli ol hələ sən,
Hər bir şeyi Üstüağa söylə sən,
Ürəyini sevgi üstə köklə sən.
Qorxur oğru arxasınca gələndən.

***

Bacar getdi, birdən uçdu yerindən,
Adam uçub quşa dönə bilərmiş,
Qızuçardan uçarlığı var idi,
Adam uçub quşa dönə bilərmiş.

Göz yaşını silib baxdı Qızçiçək,
-Yardım elə Bacarıma, ey külək.
Bir azdan o, Qayaquşa dönəcək,
Adam uçub quşa dönə bilərmiş.

Qız hər şeyi Üstüağa danışdı,
Ağlamaqdan üzü-gözü qırışdı,
Sorğuçular bir-birinə qarışdı,
Adam uçub quşa dönə bilərmiş.

Sonda dedi: – Quşdur onun anası,
Gəlsin mənə bütün qada-balası,
Mənəm onun ilkin sevgi sonası,
Adam uçub quşa dönə bilərmiş.

***

Üstüağ şah toy çaldırdı Başevdə,
Hamı dedi, sağ ol, Bacar, Qızçiçək.
Kövrəltmişdir bizi sınıq sevginiz,
Hamı dedi, sağ ol, Bacar, Qızçiçək.

Başev bildi Bacar Gücər oğludur,
Bu soy-köklə Üstüağa bağlıdır,
Dibdaşları Qobuludur, dağlıdır,
Hamı dedi, sağ ol, Bacar, Qızçiçək.

Ellər kənd-kənd soraqlaşıb gəldilər,
Bacar kimin qanındandır bildilər,
Qucaqlayıb öpüşdülər, güldülər,
Hamı dedi, sağ ol, Bacar, Qızçiçək.

Gözlədilər Bacar gəlsin, ər olsun,
Bu toy səsi Çinə, Hində yayılsın,
Qızçiçəklə Bacar bir ev sayılsın,
Hamı dedi, sağ ol, Bacar, Qızçiçək.

***

Bacar gəldi, daldan çatdı oğruya,
At təngiyər, ağır yüklə yüyürməz.
O çağırdı İtiatı arxadan,
At təngiyər, ağır yüklə yüyürməz.

İtiata yüklənmişdi üçü də,
Yazıq atın tükənmişdi gücü də,
Tərləmişdi başı, döşü, içi də,
At təngiyər, ağır yüklə yüyürməz.

Eşidincə at Bacarın səsini,
Çırpdı yerə birdən-birə özünü,
Bitdi onun yenilməyən dözümü,
At təngiyər, ağır yüklə yüyürməz.

***

-İçirmisən ağı mənə, qoy olsun,
Məniş, səni bağışladım bu ata,
Aldatmısan məni Hindel düzündə,
Qaraş, səni bağışladım bu ata.

Oğurladın sən atımı, qoy olsun,
Qarbaş, qayıt sən mənimlə bu atla,
Üstüağ şah səni məndən istəyib,
Qarbaş, qayıt sən mənimlə bu atla.

Yaralıdır Qaraş, hələ ölgündür,
Məniş hələ utancaqdır, üzgündür,
Sevənləri bağışlamaq düzgündür,
Qaraş, qayıt sən mənimlə bu atla.

Nə durubsan, min tərkimə, ay yoluq,
Daha keçməz bu yaltaqlıq, bu qılıq,
Düz danışsan əgər şaha biryolluq,
Qarbaş, qayıt sən mənimlə bu atla.

***

Bacar gəlib Əkbitənə yetişir,
-Tanrım, niyə bu yer belə doğmadır.
O, toy-düyün görür hər bir bucaqda,
Tanrım, niyə bu yer belə doğmadır.

Başev çıxır qabağına birbəbir,
Qarbaş baxır Üstüağa, təntiyir.
Görək Qarbaş bu gəlişdə nə deyir,
Tanrım, bu yer niyə belə doğmadır.

–Bacar, yaxşı gətirmisən Qarbaşı,
Mənə heç nə ağır deyil yalandan.
Yalançını keçirərik biz oddan,
Mənə heç nə ağır deyil yalandan.

Baş bu gündən sənsən döyüş-vuruşa,

Sənsən öyrənc mənim oğlum Yürüşə,
Siz bir yerdə gedəcəksiz döyüşə,
Mənə heç nə ağır deyil yalandan.

***

-Şahım, məni şahlığına bağışla,
-Yalançını bağışlamaz tanrı da.
Sən şahını aldatmısan Başevdə,
Yalançını bağışlamaz tanrı da.

-Şahım, mənim söyləməyə sözüm var,
-Danışmağa hələ yenə üzün var,
Deyən, sənin bu Başevdə gözün var,
Yalançını bağışlamaz tanrı da.

-Şahım, burax, qoy özümü öldürüm,
-Yox, ölümü oddan keçmə bildirər.
Od təmizdir, o, satqını öldürər,
Yalançını bağışlamaz tanrı da.

-Şahım, məndə suç olmayıb bu işdə,
-Sən nə etdin Bacar ilə görüşdə,
Sən açıldın, satqın, bu son gedişdə,
Yalançını bağışlamaz tanrı da.

***

Od qalandı, alov gur-gur ucaldı,
Odda yanan arı gedər sonevə,
Qarbaş dedi:-Mən bu oddan keçərəm,
Odda yanan arı gedər sonevə.

Addımladı, qorxaq idi, ürkülü,
Domba gözlər qorxuluydu, görgülü,
Göydən baxan ağ buludlar güzgülü,
Odda yanan arı gedər sonevə.

Bir bağırtı düşdü dağa, ormana,
Birdən hamı bələkləndi dumana,
Satqın adam oddan çıxmaz o yana,
Odda yanan arı gedər sonevə.

Qarbaş yandı, bir də, bir də bağırdı,
Qorxusundan Üstüağı çağırdı,
Od yandırıb, tüstü onu boğurdu,
Odda yanan arı gedər sonevə.

İki döyüş söyləncі

Çox çəkmədi Başevdəki toy-düyün,
Pisin yaxşı, yaxşının pis günü var.
Hər ikisi bir göy altda doğulub,
Pisin yaxşı, yaxşının pis günü var.

İçindəki ölmüş qurdu dirildib,
Mindiyara Hindel toplum yeritdi,
Qaçqınları qırdı-yaxdı, kiritdi,
Pisin yaxşı, yaxşının pis günü var.

O yandan da Qeysər başraq götürdü,
Suboğaza böyük yürüş gətirdi,
Hər bir şeyi tapdaladı, itirdi,
Pisin yaxşı, yaxşının da pisi var.

İki yandan əsib gəldi qasırğa,
Biri çılğın, o birisi basırğan,
Yaltaq-yazıq, basıq, həm də qızırğan,
Pisin yaxşı, yaxşının da pisi var.

***

Böyük toplum iki yerə bölündü,
Nə bölünsə gücdən düşər iki qat.
Üstüağ şah günbatana yüyürdü,
Nə bölünsə gücdən düşər iki qat.

Öz sıyırma qılıncını qaparaq,
Bacar getdi Hindel üstə çaparaq,
Gah yer ilə, gah da yerdən qoparaq,
Nə bölünsə gücdən düşər iki qat.

Mindiyarı iki yandan sıxdılar,
Dam-daşını, yer-yurdunu yaxdılar,
Ancaq yenə Minellidən qorxdular,
Nə bölünsə gücdən düşər iki qat.

Bu soraqlar gedib çatdı Mehcəyə,
Diləkləri döndü onun gerçəyə,
Qaraş, Qammad, Məniş döndü nərçəyə,
Nə bölünsə gücdən düşər iki qat.

***

Qoşaboğaz, Qoşadəniz, - su yolu,
Göz oxşayar qoşalaşan gözəllik.
Qılınc, bizuc, ox əkildi döşlərə,
Göz oxşayar qoşalaşan gözəllik.

Qeysər ilə Üstüağ şah dilləşdi,
Ürəklərdə acışmalar selləşdi,
Gümüş sular qızıl qana bələşdi,
Göz oxşayar qoşalaşan gözəllik.

Qana batdı Anadolu çökəyi,
Qanla yudu dəniz qumsal ətəyin,
Bağırtılar minib çapdı küləyi,
Göz oxşayar qoşalaşan gözəllik.

Döyüşlərdə gəlib çatdı qan dizə,
Şah Qeysərlə bir də gəldi üz-üzə,
Kölgə düşdü dağa, daşa, dənizə,
Göz oxşayar qoşalaşan gözəllik.

***

Üstüağ şah belə dedi Qeysərə:
-Qanlı gözü qanla gərək yuyasan.
Ağı qatdın sən babamın qanına,
Qanlı gözü qanla gərək yuyasan.

Doymamısan hələ qandan-qadadan,
Yalançısan, Qeysər, ata-babadan.
Çox oynama qan-qan deyə ortada,
Qanlı gözü qanla gərək yuyasan.

Ya yarağı yerə tolla, dön geri,
Ya da durma, qılınc çəkib gəl bəri.
Sən kimilər çox önümdə gəbərib,
Qanlı gözü qanla gərək yuyasan.

Çox qansızsan, qan-qadadan doymadın,

Barışığa bir qarış yer qoymadın,
Öz bacının soy-kökünü saymadın,
Qanlı gözü qanla gərək yuyasan.

***

-Üstüağ şah, Qeysər səndən qorxmayır,
Qorxuludur yalnız böyük Mindiyar.
Onsuz sənin burda ölün qalacaq.
Qorxuludur yalnız böyük Mindiyar.

Sən bacımın nəvəsisən, bilirəm,
Ancaq sənə, bacıma da gülürəm,
Mindiyarı mən düz yarı bölürəm,
Qorxuludur yalnız böyük Mindiyar.

Mən qocayam, sən ortayaş, nə olar,
Burda oğul qılıncıyla ucalar,
Çox da sısqa deyil mən tək qocalar,
Qorxuludur yalnız böyük Mindiyar.

Al, sən də dad qılıncımın dadını,
Yarar sənin ürəyinin qatını,
Sonev elə yerin, suyun altını,
Qorxuludur yalnız böyük Mindiyar.

***

İlk qılıncı Qeysər vurdu, dəymədi,
Üstün olar hər bir işdə bilici.
Biliciydi çox işlərdə o qoca,
Üstün olar çox işlərdə bilici.

O vurumdan qalxan yarı bölündü,
Buludların bağrı səsdən dəlindi,
İlk vuruşda Qeysər kimdir, bilindi,
Üstün olar çox işlərdə bilici.

Üstüağsa bir az dala çəkildi,
Bizuc tutub at üstündə dikəldi,
Vurdu, onun qarnı yerə töküldü,
Üstün olar çox işlərdə bilici.

Böyük Qeysər üzüntülü, sancılı,
Ağır bizuc iki böldü qancılı.
Aşdı yerə baş toplumun öncülü,
Üstün olar çox işlərdə bilici.

***

Qılıncını hamı qanla suvardı,
Baş itəndə göz də yaxşı görməyir.
Yaddan çıxdı kim harada döyüşür,
Baş itəndə göz də yaxşı görməyir.

Dördüncü gün döyüş bütün dayandı,
Dağ-daş, dəniz yer-yer qana boyandı,
Bilmədilər Qoşaboğaz hayandı,
Baş itəndə göz də yaxşı görməyir.

Qırılanlar, yaralılar, qaçanlar,
Ağzı üstə düşüb yeri qucanlar,
Qılıncları sonda yerə sancanlar.
Baş itəndə göz də yaxşı görməyir.

Döşü qanlı buludlar da ağladı,

Bağırtılar ürəkləri dağladı.
Qayalar da tir-tir əsdi, laxladı,
Baş itəndə göz də yaxşı görməyir.

***

Mehcə yenə gəldi çıxdı Başevə,
Bic pis ayaq güdər bir ev yıxmağa.
Dedi,-gedim, alım, qırım Başevi,
Bic pis ayaq güdər, bir ev yıxmağa.

Mehcə, Qammad, bir də köçkün atlılar
Əkbitənə qara, qorxu qatdılar.
Öldürdülər onlar hara çatdılar.
Bic pis ayaq güdər, bir ev yıxmağa.

Manay çıxdı qabağına onların,
Üzu-gözü acığından sapsarı,
Köçkünlərin coşdu qara qanları,
Bic pis ayaq güdər, bir ev yıxmağa.

Ev çapırdı köçkün hara çatırdı,
Çapan kimi qaçıb gözdən itirdi,
Manay vurub qılıncını ötürdü.
Bic pis ayaq güdər, bir ev yıxmağa.

***

İki yandan qılınc endi Manaya,
Kişi qurddu, qadın qaplan çətində.
Göydə dəydi bir-birinə üç qılınc,
Kişi qurddu, qadın qaplan çətində.

-Bir yol gəlib üzü qara dönübsən,
Üç yol gəlib dili acı dinibsən,
Qadın kimi Mehcə, çoxdan sönübsən,
Kişi qurddu, qadın qaplan çətində.

Gözün, saçın, kirpiklərin hörümçək,
Başev sənin olmayacaq ölüncə,
Öz içində sən dönübsən gülüncə,
Kişi qurddu, qadın qaplan çətində.

Gəl, indi də qılıncını yoxlayaq,
Bu Başevdə kişi yeri saxlayaq,
Qız olsaq da biz vuruşaq ər sayaq.
Kişi qurddu, qadın qaplan çətində.

***

-Mən gəlmişəm öldürməyə Yürüşü,
Göyərəcək qalsa budaq kök üstdə.
O sonkökdur böyük soy-kök Turərdən,
Göyərəcək qalsa budaq kök üstdə.

Gərək burda Qaraş gəlib otursun,
Turər şahın son kökünü itirsin,
Çəkişməni sona varsın, bitirsin,
Göyərəcək qalsa budaq kök üstdə.

Qocalmışam, əlim qılınc tutmayır,
Əlləşirəm, gücüm sənə çatmayır.
Barış, öyüd, söz başıma batmayır,
Göyərəcək qalsa budaq kök üstdə.

Qılınc vurmaq gəlir indi əlimdən,
Yer üzündə ya sən yaşa, ya da mən.
Bir İşdayaq, bir Başevdir dilimdə,

Göyərəcək qalsa budaq kök üstdə.

***

Cingildədi, şaqqıldadı qılınclar,
Qızğın olur, çılğın olur qadınlar.
Qışqırtılar, çığırtılar ucaldı,
Qızğın olur, çılğın olur qadınlar.

Ancaq birdən Mehcə susdu, yıxıldı,
Hörükləri səpələndi, dağıldı,
Bükülərək əl-ayağı yığıldı.
Qızğın olur, çılğın olur qadınlar.

Qılınc onun düz belini tutmuşdu,
Parçalayıb döşlərinə çatmışdı,
O yıxılıb qızıl qana batmışdı,
Qızğın olur, çılğın olur qadınlar.

Manay dedi -İndi sən gəl qabağa,
Çəkmə Qammad, sən özünü qırağa,
Daha kim var göz dikibdir budağa,
Qızğın olur, çılğın olur qadınlar.

***

-Şahlar məni şahlığımdan elədi,
Gücü, öcü ağır olur şahların,
Gözəlliyim, elim, adım heç oldu,
Gücü, öcü ağır olur şahların.

İşdayağın sevimlisi mən idim,
Öz ərimlə, öz balamla şən idim,
Başev ilə, şahlıq ilə tən idim,
Gücü, öcü ağır olur şahların.

Ölən balam, qalan igid balaşım,
Sizə qoyub getdim öcü, dalaşı.
Ey hamıdan yönsüz, küskün Qaraşım,
Gücü, öcü ağır olur şahların.

Soy adımı qara daşa yazdırın,
Sonevimi Darvideldə qazdırın,
Alın məni, şahlar kimi basdırın,
Gücü, öcü ağır olur şahların.

***

Qanlı yerdən qaldırdılar Mehcəni,
Su yolunda sınar sonda su qabı.
Yola düşüb Mehcə ilə getdilər,
Su yolunda sınar sonda su qabı.

Köçkünlər də baxmadılar geriyə,
Yer yox idi hər ölüyə, diriyə,
Yer yox idi Əkbitəndən bəriyə,
Su yolunda sınar sonda su qabı.

Manayı da neçələri güdürdü,
Arielli köçkünlər də gedirdi,
Biri qaçır, o birisi itirdi,
Su yolunda sınar sonda su qabı.

Başev durub arxasında Manayın,
Sıra-sıra Üstüağın alayı,

Gəlib çatıb kəsə yolu dolayı,
Su yolunda sınar sonda su qabı.

***

Çox çəkmədi, gəlib çatdı Üstüağ,
Üstünlərin olur hər şey döyüşdə.
Böyük uğur gətirmişdi Minelə,
Üstünlərin olur hər şey döyüşdə.

Yaraqlılar batmışdılar qan-tərə,
Alınmışdı Qoşaboğaz, Mərmərə,
Alınmışdı, paylanmışdı hər ərə,
Üstünlərin olur hər şey döyüşdə.

Oxuyurdu qoşarları ölkənin,
Oxuyurdu, oynayırdı qız, gəlin,
Sayrışırdı işıqları Minelin,
Üstünlərin olur hər şey döyüşdə.

Əkbitəndə Başev uca, yenilməz,
Başraqları enməz, yerə gömülməz,
Oğul, qızı yaraqlıdır, əyilməz,
Üstünlərin olur hər şey döyüşdə.

***

- Qoy öyünsün Mindiyarım yenə də,
Enməz olur başraqları düz yolun.
Biz düz yolla, düz ürəklə vuruşduq,
Enməz olur başraqları düz yolun.

Ölənlərin dirisiyik biz, demək,
Qalanları qayğılayaq biz gərək,
Qayıdana toy çaldırın təkbətək,
Enməz olur başraqları düz yolun.

Manayımı, Yürüşümü gətirin,
Xonçalardan örtükləri götürün,
Mindiyarda göz yaşları bitirin,
Enməz olur başraqları düz yolun.

Hər adama içki, taxıl, un verin,
Qış olsa da, hər bir evdən gül dərin,
Qoy güllənsin dağı, düzü hər yerin,
Enməz olur başraqları düz yolun.

***

-Gözəl Manay, Yürüşümün anası,
İgid qadın kişisinə dayaqdır.
Qılıncının tutarından öpərəm.
İgid qadın kişisinə dayaqdır.

Gözəl Manay, ürəyimin telisən,
Mindiyarın dadlı-duzlu dilisən,
Başev güllük, sən də onun gülüsən,
İgid qadın kişisinə dayaqdır.

Gözəl Manay, yanağının batığı,
Üstüağ şah gözəlliyin tutuğu*,
Qaşların ay əyrisidir, çatığı,
İgid qadın kişisinə dayaqdır.

Yola saldın sonevinə Mehcəni,
Burda-orda cükküldəyən sərçəni,
Ölçü-biçi güdməyini, keçəni,

İgid qadın kişisinə dayaqdır.

***

-İgid ərim, duruşuna baş əyim,
Gərək yeri bəlli ola hərənin.
Bütün ölkə sənin adın, dilbirin,
Gərək yeri bəlli ola hərənin.

Ancaq Mehcə ölçü-biçi bilmədi,
Qan salmamış o, Başevdən getmədi,
Şahlıq dedi, göz yaşları bitmədi,
Gərək yeri bəlli ola hərənin.

Kəsi dedi o Yürüşü Qaraşa,
Özü çəkdi məni qanlı savaşa,
O bilmirdi belə aşar, dolaşar,
Gərək yeri bəlli ola hərənin.

*Əsir

Tanrı özü göydən buna görükdür,
Mehcə, Qaraş bizə qarşı dönükdür,
İndi onun son evciyi güllükdür,
Gərək yeri bəlli ola hərənin.

Hindellə döyüş söyləncisi

Çapdı Bacar Hindel üstə inamla,
İnam olsa, adam işdə yorulmaz.
O, Hindelə təkbaşına gedirdi,
İnam olsa adam işdə yorulmaz.

Üçüncü gün yolda bir qurd uladı,
Takım-takım boz qurdları hayladı,
Boz Qurd gəldi, o başını buladı.
İnam olsa adam işdə yorulmaz.

Qurd dilində dedi ona Qızçiçək:
-Üstüağın yavrısısan sən gərək,
Gəl qoşulaq bu savaşa bir gedək,
İnam olsa adam işdə yorulmaz.

Biz ikiyik, Hindel isə böyükdür,
Yollar, yallar dolambacdır, itikdir,
Biz bir atda, onlar min-min minikdir,
İnam olsa adam işdə yorulmaz.

***

Bunu bilcək qurd yüyürdü irəli,
Qurd istəsə fili beldən gəmirər.
Qurd takımı qopdu birgə yerindən,
Qurd istəsə fili beldən gəmirər.

Qorxusundan susdu meşə, döş, tala,
Bu yürüşdən dağ titrədi az qala.
Dırmaşdılar hər yoxuşa, hər yala,
Qurd istəsə fili beldən gəmirər.

Hindel şahı görcək bunca Bacarı,
Sərpdi sanki gözlərinin damarı.
Qoyub qaçdı toplumların çaparı,
Qurd istəsə fili beldən gəmirər.

Çapdı Bacar, şahı tutdu arxadan,
Şah titrədi, həm göyərdi qorxudan,

Qurdlar iti sıçrayırdı qırğıdan,
Qurd istəsə fili beldən gəmirər.

***

Tövşəyirdi Hindel şahı Maharac,
Göz doymasa doymaz qarın yeməkdən.
Uğureli tutub, basıb soymuşdu,
Göz doymasa doymaz qarın yeməkdən.

Var-yoxunu tapşırmışdı yel-selə,
Sürüsünü sürdürmüşdü Çinelə,
Təbiətlə o vermişdi əl-ələ,
Göz doymasa doymaz qarın yeməkdən.

Tövşəyirdi körük kimi Maharac,
Toplumları fil üstündə qaçhaqaç,
Durub özü göz döyürdü gözü ac,
Göz doymasa doymaz qarın yeməkdən.

Çırpınırdı dörd qat ipək ipində,
Yaş var idi gözlərinin dibində,
Geyinmişdi o odsevər dəbində,
Göz doymasa doymaz qarın yeməkdən.

***

-Hindel şahı, niyə belə tutuqsan,
Tanrı sevmir düz yolundan sapanı.
Uğureli aldın, çapıb, dağıtdın,
Tanrı sevmir düz yolundan sapanı.

Satın aldın Mindiyarla Qaraşı,
Vuruşdurdun qardaş ilə qardaşı.
Mənişoldu Başevində qızbaşı,
Tanrı sevmir düz yolundan sapanı.

Arieli qovdun beş yüz minəcən,
Yer tapmayıb onlar bu say günəcən,
Qoy göstərsin tanrı gücün sənəcə,
Tanrı sevmir düz yolundan sapanı.

Arieli qaytar yenə yerinə,
Bacarırsan al Çineli böyrünə,
Yoxsa saman təpdirərəm dərinə,
Tanrı sevmir düz yolundan sapanı.

***

-Mən qarşında Gücər oğlu Bacaram,
Hər oğulda nəsə vardır atadan.
Güləşməyə, vuruşmağa gəlmişəm,
Hər oğulda nəsə vardır atadan.

Gücər alıb, Düzər alıb Xançunu,
Qurtuluşa çatdırıbdır qonşunu,
Minib göylər şahı Qaya Quşunu,
Hər oğulda nəsə vardır atadan.

-Bacar, məni burax gedim ölkəmə,
Vuruşqanlar qabağında şah nədir.
Uğureldən elə bu gün çıxaram,
Vuruşqanlar qabağında şah nədir.

Bilirəm ki, Gücər oğlu Bacarsan,
Bilirəm ki, istəyəndə uçarsan,
Həm də bağlı qapılara açarsan,

Vuruşqanlar qabağında şah nədir.

***

Qurd toplumu dalğa vurub keçirdi,
Fil böyükdür, güclü deyil döyüşdə.
Gəmirirdi qurdlar iri filləri,
Fil böyükdür, güclü deyil, döyüşdə.

Bu vuruşun indiyəcən tayı yox,
Hənirtinin, çığırtının sayı yox,
Hindellinin qorxusundan heyi yox,
Fil böyükdür, güclü deyil döyüşdə.

Bacar baxıb bu vuruşa gülürdü,
Qurd toplumu hələ daldan gəlirdi,
Bacar bunu tanrı işi bilirdi,
Fil böyükdür, güclü deyil döyüşdə.

Bacar dedi:-Qurd soy-köküm, dayanın,
Qanla qorxu bürüyübdür hər yanı.
Yerlər, çöllər fil qanına boyanıb,
Fil böyükdür, güclü deyil döyüşdə.

***

-Qurd əlbirim, dala çəkil,
Bağışlamaq böyüklükdür.
Şah usandı vuruşlardan,
Bağışlamaq böyüklükdür.

Siz tanrının göndərişi,
Tanrı gəlib bu gedişi.
Dayandırın ta yürüşü,
Bağışlamaq böyüklükdür.

Üstüağın son güvənci,
Mindiyarın son öyüncü,
Sərt döyüncü, dağ döyüncü,
Bağışlamaq böyüklükdür.

Tək deyildir Bacar daha,
Sizsiz mənə böyük arxa,
Hamı qaçır qorxa-qorxa,
Bağışlamaq böyüklükdür.

***

Qurd toplumu yerə çökdü,
Axar çaylar geri dönməz.
Eşitdilər, səngidilər.
Axar çaylar geri dönməz.

Bacar dedi:-Boz qaplanım,
Yox ayaqda var olanım,
Dur, başına mən dolanım,
Axar çaylar geri dönməz.

Girələnin yaxınlarda,
Söz almışam azğınlardan,
Üz döndərsin qırğınlardan,
Axar çaylar geri dönməz.

Hindel daha bura dönməz,
Qan-qadaya yerikləməz,
Mindiyara daha gəlməz.

Axar çaylar dönməz geri.

***

Şah qılıncı atdı yerə,
Bu da ölüm demək idi,
Toplumları diz qatdadı.
Bu da ölüm demək idi.

Ölü fillər qaya-qaya,
Gəlməz dilə, gəlməz saya.
Qan dönübdür axar çaya,
Bu da ölüm demək idi.

Hindel şahın beli bükük,
Paltarları sökük-sökük,
Yan-yörəsi qırıq, tökük,
Bu da ölüm demək idi.

Hindel şahı qurcalanır,
Qıvrılaraq sancılanır.
Könlü-başı parçalanır,
Bu da ölüm demək idi.

***

Gecə düşdü, soyuq gecə,
Gecə dinc-dinc düşünməkdir,
Bacar dedi Qızçiçəyə:
-Gecə dinc-dinc düşünməkdir.

Bacar döndü bal istəyə,
Dil-dodağa, söz dilçəyə,
İstək sap-sap Qızçiçəyə,
Gecə dinc-dinc düşünməkdir.

Ağ ulduzlar alışdılar,
Həsrətlilər tapışdılar,
Küsülülər barışdılar,
Gecə dinc-dinc düşünməkdir.

Sevgi, sevinc pıçıldadı,
Bal dodaqlar marçıldadı,
Əl, bel, boyun xırçıldadı,
Gecə dinc-dinc düşünməkdir.

***

-Qızçiçəyim, qurtulqapım,
Dirrik düzlük götürməyir,
Kim düz oldu düzdə qalır,
Dirrik düzlük götürməyir.

Mən inandım çoxlarına,
Yalanların yoxlarına,
Yandım keçmiş çağlarıma,
Dirrik düzlük götürməyir.

Bu dirrikdən bezəcəksən,
Öz-özündən küsəcəksən,
İlk yurdunu gəzəcəksən,
Dirrik düzlük götürməyir.

O Qaraşı, o Mehcəsi,
O, qaplanı, bu sərçəsi,
Yumaq-yumaq düyünçəsi
Dirrik düzlük götürməyir.

***

-Düzlük dedin, düzlük hanı,
Adı vardır, özü yoxdur.
Mən gəldim ki, düzlük görüm,
Adı vardır, özü yoxdur.

Alt yer özü özgə diyar,
Düzü, çölü cadar-cadar,
Düzlük dedin, ərim Bacar,
Adı vardır, özü yoxdur.

Mən, sən deyib yol gəlmişəm,
Sevgi deyib sevilmişəm,
Təkcə səni düz bilmişəm,
Adı vardır, özü yoxdur.

Sən incimə məndən, ərim,
Dağları var bu dağ yerin,
Gəldim onun üzün görüm,
Adı vardır, özü yoxdur.

***

-Bilə-bilə niyə gəldin,
Yerə vurar pis yer səni.
Tanrıların qarğışıdır,
Yerə vurar pis yer səni.

Mənlə yüz il çalışarsan,
Eli yurd-yurd dolaşarsan,
Vuruşarsan, dalaşarsan,
Yerə vurar pis yer səni.

Öz yer-yurdun, tanrılığın,
Yeddi bacı yarılığın,
Üzü dönüb ayrılığın.
Yerə vurar pis yer səni.

Öz sevginlə öyündün sən,
Toxumalar geyindin sən.
Bu yerləri bəyəndin sən,
Yerə vurar pis yer səni.

***

-Orda yer var, özün yoxsan,
Özlük varsa, dirrik də var.
Özlüyümü səndə tapdım,
Özlük varsa dirrik də var.

-Orda sanki uyğu idim,
Kal düşüncə, duyğu idim,
Sanki şirin yuxu idim.
Özlük varsa dirrik də var.

Mən sənləşdim səni görcək,
Çiçək açdım dilək-dilək.
Dönüb oldum mən Qızçiçək,
Özlük varsa dirrik də var.

Sevgi necə dadlı olur,
Yanğıları odlu olur.
Ev-eşikli, yurdlu olur.
Özlük varsa dirrik də var.

***

Keçmişləri qoydum yerin altında,
Gələcəklər keçmişlərdən yoğrulur.
Gələcəyi girov qoydum sevgimə.
Gələcəklər keçmişlərdən yoğrulur.

Yaranışı qana çəkən sevgidir,
Adam yeyən, adam əkən sevgidir,
Yeri-göyü yurd-yurd tikən sevgidir,
Gələcəklər keçmişlərdən yoğrulur.

Göylər məndən indi uzaq durubdur,
Yer önümdə uçurumlar qurubdur.
Sevgi məni qızıl oxla vurubdur,
Gələcəklər keçmişlərdən yoğrulur.

Anam sevgi, dədəm tanrı işığı,
Açılmayır qaşlarımın çatığı,
Qızçiçəyəm, Yer Altının atığı,
Gələcəklər keçmişlərdən yoğrulur.

***

Tanrı bizi yaradıbdır sevgidən,
Sevgi uşaq, biz oyuncaq kimiyik.
Keçə min il, o yaşayır, yaşadır,
Sevgi uşaq, biz oyuncaq kimiyik.

O, tanrıdır, tanrıdan da arıdır,
Körpələrin gözü kimi durudur.
Tanrılıqla sevgi düz tən yarıdır,
Sevgi uşaq, biz oyuncaq kimiyik.

İki gözün işığından yoğrulur,
Göz yaşında çimə-çimə doğulur.
Bir-birinə yetişəndə dağılır.
Sevgi uşaq, biz oyuncaq kimiyik.

O aparır bizi tanrı yanına,
O boyayır bizi könül qanına.
Tanrı deyil, tanrı kimi tanınar,
Sevgi uşaq, biz oyuncaq kimiyik.

***

Bacar ölməz, qılınc batmaz bir ərdir,
Ölməzlərin ağır olur sonluğu.
Dirrik sapı Qızçiçəyin əlində,
Ölməzlərin ağır olur sonluğu.

Uçarlığı anasından qalandır,
Dəniz kimi boşalandır, dolandır,
Qarşısında çox güclülər yalandır,
Ölməzlərin ağır olur sonluğu.

Toplumu yox arxasını qoruya,
Əli çatmır bir buğdaya, darıya,
Yaşayışı çatıb artıq yarıya,
Ölməzlərin ağır olur sonluğu.

İlki, sonu Qızçiçəkdir yardımı,
Onsuz atmaz heç bir yerə addımı,
Sevir deyən bu sarsılmaz qadını,
Ölməzlərin ağır olur sonluğu.

Devdağ söyləncі

Ancaq Hindel ər-arvadı ayırdı,
Təklik yeni evlənəni sarsıdar.
Oğurladı Qızçiçəyi gecəykən,
Təklik yeni evlənəni sarsıdar.

Yatan yerdə boğazlandı, tutuldu,
Səyəzidə dustaqlığa atıldı,
Dərin-dərin meşələrə qatıldı.
Təklik yeni evlənəni sarsıdar.

Şah dedi ki;- O ikini ayırın,
Gözlərini göz yaşıyla doyurun,
Qızı ondan, onu qızdan qoruyun,
Təklik yeni evlənəni sarsıdar.

Dedi tanrı Qızçiçəyi aparıb,
Səni ondan, onu səndən qoparıb.
Devlər içrə gizli qalar qapalı.
Təklik yeni evlənəni sarsıdar.

***

Böyük Bacar acıqana inandı,
Güclüləri inandırmaq nədir ki,
Dedi-Mənə yol göstərin, at çapım,
Güclüləri inandırmaq nədir ki.

Şah dedi ki:-Bir il yoldur Devdağa,
Ora getmək qorxuludur, qadağa.
Getmək olmaz burdan çox-çox uzağa,
Güclüləri inandırmaq nədir ki.

Qal Hindeldə, qulluq elə, önər ol,
Çinel, Hindel arasında çəpər ol.
Başda otur, bizə baş ol, təpər ol,
Güclüləri inandırmaq nədir ki.

Səndən suvay hər şeyi var Hindelin,
Hindel bilir dev danışan çox dili,
Minellilər burda ev-ev sevilir,
Güclüləri inandırmaq nədir ki.

***

Çox düşündü Bacar, bir gün, iki gün,
"İki daşın arasında dayanma".
Qızçiçəyin səsi gəldi uzaqdan.
"İki daşın arasında dayanma".

Minib atı öz yerindən qopdu o,
Yol götürüb meşə-meşə çapdı o,
Qızçiçəyin səs izini tapdı o.
“İki daşın arasında dayanma".

Dedi:-Gözəl Qızçiçəyim, gəlirəm,
Dev elində olduğunu bilirəm.
Sənsiz qalıb sənsizlikdə ölürəm,
"İki daşın arasında dayanma".

-Meşə yolu, and verirəm tanrına,
Məni çatdır tutuq düşən yavrıma,
Yarpaq yağdır, şeh səpələ ağrıma,
"İki daşın arasında dayanma".

***

Bir səs gəldi, dağ qayalar titrədi,
Ox çatmayan qayalara səs çatır.
Xallı qaplan yol üstündə göründü,
Ox çatmayan qayalara səs çatır.

Sıçram-sıçram sıçrayırdı, dururdu,
Öz-özünü öz-özüylə yorurdu,
Nəriltisi qayaları yarırdı.
Ox çatmayan qayalara səs çatır.

Zolaqlısı, zolaqsızı, xallısı,
Uzun, toppuz quyruqlusu, yallısı,
Qaplanın qılsızı var, qıllısı,
Ox çatmayan qayalara səs çatır.

Bacar dedi: - İtiatım, ayıq ol,
O xallıdan gözlə məni, duyuq ol,
Basılarsam, sən götürül, qopuq ol,
Ox çatmayan qayalara səs çatır.

***

Bir-birilə çarpışırdı qaplanlar,
Güclülər də bir-birini qırandır.
Yol bağlıdı, sovrulmuşdu yer göyə.
Güclülər də bir-birini qırandır.

Nəriltidən dağ laxlayır, daş aşır,
Meşələri qorxu gəzir-dolaşır,
Ağ buludlar göydə toza bulaşır,
Güclülər də bir-birini qırandır.

Bacar düşür İtiatdan, dayanır,
Gizli gəzir yavaş-yavaş dörd yanı,
Dığırladır yola iri qayanı,
Güclülər də bir-birini qırandır.

Xallı qaplan sıçraq çıxır irəli,
Bir ox dəyir ona, gözü bərəlir,
Sallaq qalır boğazında göy dili,
Güclülər də bir-birini qırandır.

***

Yallı qaplan ona daldan yanaşır,
İkisindən biri gərək yox ola,
Bir kişnərti tutur göyü, dağ-daşı,
İkisindən biri gərək yox ola.

At kişnəyir, ayıq salır Bacarı,
Yiyəsini o, ölümdən qurtarır,
Özünüsə ölüm ilə otarır,
İkisindən biri gərək yox ola.

Bacar dönüb boyunlayır qaplanı,
Qorxu alır meşə-meşə talanı,
Yallı qaplan boğazlanır, yallanır,
İkisindən biri gərək yox ola.

Bir qaplan da İtiatı ovlayır,
Meşə-meşə, tala-tala qovlayır,
Gah o bunu, gah bu onu tovlayır,
İkisindən biri gərək yox ola.

***

Yumruğuyla Bacar vurur qaplanı,

Bel sümüyü xırçıldayır, qırılır,
Qaplan düşür böyrü üstə ağnayır.
Bel sümüyü xırçıldayır, qırılır.

Sürüm-sürüm o sürünür yerində,
Son xırıltı eşidilir dərində,
Səs çıxmayır qaplanların birindən,
Bel sümüyü xırçıldayır, qırılır.

***

Bacar qaçır İtiatın dalınca,
Yarı gücü itir atsız atlının.
Çox muşqurur, çox çağırır meşədə,
Yarı gücü itir atsız atlının.

-İtiatım, yarı gücüm, çıx üzə,
Çapıb çıxaq meşələrdən bir düzə,
Gələk bir gün Qızçiçəklə üz-üzə,
Yarı gücü itir atsız atlının.

***

İtiatdan hənirti yox, soraq yox,
Bu meşələr dərinlikdə nağıldır.
Hansı yana gedim onu axtarım,
Bu meşələr dərinlikdə nağıldır.

Dilə gəlin, nağıl-nağıl bulaqlar,
Ağ gövdəli ağaclarla, oylaqlar,
Bacar gəzib İtiatı soraqlar,
Bu meşələr dərinlikdə nağıldır.

Səsi gəldi Qızçiçəyin uzaqdan,
Göydən, yerdən, meşələşən torpaqdan,
-Yol diləmə otdan, koldan, bulaqdan,
Bu meşələr dərinlikdə nağıldır.

Dev idilər öldürdüyün qaplanlar,
Qabaqdadır olay-olay olanlar,
Hələ sağdır məni tutuq salanlar,
Bu meşələr dərinlikdə nağıldır.

***

Bacar qırx gün yol aradı Devdağa,
Tanımadan yol gedəni yol yorar.
Çaylar keçdi dağ səsində, gücündə,
Tanımadan yol gedəni yol yorar.

Pota ilan üstdən keçdi, bilmədi,
Qayalardan yumalandı, ölmədi,
Dili bağlı yollar yola gəlmədi,
Tanımadan yol gedəni yol yorar.

Yırtıcılar sürüdülər dalınca,
Didib onu yesin yoldan qalınca,
Dizlik sökük, ayaqları yalınca,
Tanımadan yol gedəni yol yorar.

Unutmuşdu alnındakı lələyi,
Yaralıydı qıçı, qolu, kürəyi.
Qurtarmışdı çoxdan quru çörəyi,
Tanımadan yol gedəni yol yorar.

***

Bir dağ gördü sərt qayalar içində,

Dağ görəndə dağa dönür ürək də.
Gurlayırdı uçarsular, bulaqlar,
Dağ görəndə dağa dönür ürək də.

Şiş zirvələr diş qıcıdır Bacara,
Ağ buludun baxışları qapqara,
Qayaların köksü yarıq, yapyara,
Dağ görəndə dağa dönür ürək də.

Fil üstündə qoşabuynuz dev baxır,
Gözlərindən, dişlərindən qan yağır.
Qabağında bükülüdür Devdağı,
Dağ görəndə dağa dönür ürək də.

-Ahay, kimsən, bura necə çatıbsan,
Günü-günə, yolu-yola qatıbsan,
Necə olub ölüm yolu tutubsan.
Dağ görəndə dağa dönür ürək də.

***

-Mən Bacaram, Qızçiçəyi gəzirəm,
Dirrik yoldur, axtarışdır, sevgidir.
Sevgi məni bu yerlərə gətirib,
Dirrik yoldur, axtarışdır, sevgidir.

-Sən Bacarsan, düz yolundan sapıbsan,
Anlamadın dirriyindən qopubsan,
Sevgi deyil, ölümünü tapıbsan.
Dirrik yoldur, axtarışdır, sevgidir.

-Yolu kəsib yekə-yekə danışma,
Sevgi sözü incə sözdür, qarışma,
Bacar belə kobudluqla barışmaz,
Dirrik yoldur, axtarışdır, sevgidir.

-Mən də səni gözləyirəm haçandır,
Dilin acı, sözlərinsə yamandır,
Sən Bacarsan, ancaq sevgi yalandır,
Dirrik yoldur, axtarışdır, sevgidir.

***

Bacar böyük bir ağacı aşırdı,
İri vurum iriləri aşırar,
Ağac düşdü, fili, devi basdadı,
İri vurum iriləri aşırar.

Yastılandı dev də, fil də bir yerdə,
Qılıncıyla bir də vurdu, o, bir də,
Səs eşitdi, tanış bir səs o, birdən,
İri vurum iriləri aşırar.

-Bacar, mənəm, məni eşit, qaplanım,
Çay boyu gəl, gəl başına dolanım.
Acıqandır burda mənim dörd yanım.
İri vurum iriləri aşırar.

-Qızçiçəyim, qolum, gücüm, biləyim,
Unutmuşam Qızuçarın lələyin.
Gözlə məni, ey istəkli diləyim,
İri vurum iriləri aşırar.

***

-Yardım elə mənə, ana lələyim,
Son ayaqda sənə arxa anadır,
Məni çatdır Qızçiçəyə çay boyu,

Son ayaqda sənə arxa anadır.

Bacar taxdı lələyini alnına,
Bir uçarlıq düşdü onun qanına,
Uçdu göyə, sevgilisi yanına,
Son ayaqda sənə arxa anadır.

Bir kişnərti eşitdi o, dərindən,
Xarıldayıb Devdağ qopdu yerindən,
At kişnədi çökəklərin birində,
Son ayaqda sənə dayaq anadır.

İtiatım, bu sənmisən, qoçağım,
Qabar töküb, suluq qoyub ayağım,
Döyüşlərdə mənim arxam, dayağım,
Son ayaqda sənə dayaq anadır.

***

İtiatla Bacar yenə qovuşdu,
Çaylar, qollar birləşəndə güclənir.
Onlar bir də çay boyunca uçdular,
Çaylar, qollar birləşəndə güclənir.

Gör-gör gözəl görünürdü enişdə,
Dağla, dəniz, çaylar isə gümüşdən.
Ovsunlanıb at bu gözəl görüşdən,
Çaylar, qollar birləşəndə güclənir.

İri çaylar, çaycığazlar, axarlar,
Enli qanad, yeddi boya uçarlar.
Dörd ayaqlı, iri, xırda çaparlar,
Çaylar, qollar birləşəndə güclənir.

-Tumar-tumar, pişim-pişim İtiat,
Qızıl yüyən, dəmir dırnaq, yelqanad.
Məni bu sıx meşəlikdən uç qurtar,
Çaylar, qollar birləşəndə güclənir.

***

Hindel şahı Qızçiçəkdən qorxurdu,
Açılmayan qapı qorxunc görünər,
Başevində saxlayırdı, güdürdü,
Açılmayan qapı qorxunc görünər.

Tanrılığı az-çox hələ qalırdı,
Hərdən qorxunc, həm tutumlu olurdu.
Hər bir sözdən boşalırdı, dolurdu,
Açılmayan qapı qorxunc görünər.

Aparmağa o gəlmişdi Bacarı,
Buna görə yol almışdı yuxarı,
Alt yerdəydi dirriyinin axarı,
Açılmayan qapı qorxunc görünər.

Bacar gərək tezlik ilə öləydi,
Tanrıların tapşırığı beləydi,
Bir varlığı gərək iki böləydi,
Açılmayan qapı qorxunc görünər.

***

Bəs nə sayaq aparaydı Bacarı,
Sevgi bütün varlıqlardan ucadır.
Bu yaşayış ona ulu gəlirdi.

Sevgi bütün varlıqlardan ucadır.

Ancaq sevgi bağlamışdı əlini,
Bəsləmişdi ürəyində gülünü.
Öyrənmişdi bu varlığın dilini,
Sevgi bütün varlıqlardan ucadır.

Sevgisinə baş əyərək qalmışdı,
O, Bacarda isti yuva salmışdı,
Sevgisindən yeni varlıq almışdı,
Sevgi bütün varlıqlardan ucadır.

-Ey tanrılar, qoyun belə qalım mən,
Bu varlıqdan yeni varlıq alım mən,
Öləndə də Bacarımla ölüm mən,
Sevgi bütün varlıqlardan ucadır.

***

-Altı bacı yoxa çıxıb bu yolda,
Yox ikinci üzü imiş hər varın.
Mən gələndə anlamırdım, bilmirdim,
Yox ikinci üzü imiş hər varın.

Ora ulu, bura gözəl oradan,
Bu ikini bir yaradıb Yaradan,
Bircə vardır göz qırpımı arada,
Yox ikinci üzü imiş hər varın.

Böyük tanrı, yoxu, varı ver bizə,
Qoşa çıxaq varda, yoxda biz üzə,
İndi onla diz-dizəyik, üz-üzə,
Yox ikinci üzü imiş hər varın.

Oturmuşdu, düşünürdü Qızçiçək,
Qurtuluşu tanrılıqda görərək,
Son gücünü işə salsın o gərək,
Yox ikinci üzü imiş hər varın.

***

Qurd toplumu bir də gəldi Hindelə,
Qurd Minelin başlanğıcı, soy-kökü,
Bunu bilib Hindel şahı tutuldu,
Qurd Minelin başlanğıcı, soy-kökü.

-Ay Qızçiçək, qoyma bura qurd gələ,
Tanrılıq et, qurda çiçək səpələ,
Bacar mənim əlimdədir, bil, hələ.
Qurd Minelin başlanğıcı, soy-kökü.

Yoxsa səni yem edərəm qaplana,
Desəm bura yüz-yüz qaplan toplanar,
Didib tökər o qurdları yarğana,
Qurd Minelin başlanğıcı, soy-kökü.

-Hindel şahı, məni alınc saxlama,
Qurddan qorxub mənə çox bel bağlama,
Qaplanlarla Qızçiçəyi yoxlama,
Qurd Minelin başlanğıcı, soy-kökü.

***

Şah bağırdı: - Qız yem olsun qaplana,
Qaplanlar da soyu, sayı biləndir.
Onlar baxıb qıza yaxın gəlmədi,
Qaplanlar da soyu, sayı biləndir.

Qız onları tumarladı, dindirdi,
Üzlərini Hindel şaha döndərdi,
Qapı açıb şah ovuna göndərdi.
Qaplanlar da soyu, sayı biləndir.

Onlar diddi şahı, şahlıq soyunu,
Bacar göydən gördü bu şah toyunu,
Alıb getdi hərə qanlı payını.
Qaplanlar da soyu, sayı biləndir.

Hindel şah da ölümünə qovuşdu,
Qurd toplumu qaplanlarla uyuşdu,
Keçib getdi sıra-sıra, sovuşdu,
Qaplanlar da soyu, sayı biləndir.

***

Bacar gəldi İtiatın belində,
Ağ lələklə uçan igid uludur.
Yaxın, uzaq öz yerinə çəkildi,
Ağ lələklə uçan igid uludur.

Hamı onun qabağına yüyürdü,
Onu görən, sönən gözlər səyirdi,
Hamı ona, sağ ol, igid, deyirdi,
Ağ lələklə uçan igid uludur.

Qızçiçəklə qucaqlaşıb, öpüşdü,
İki yanğı ürək, həsrət qovuşdu.
Bu görüşə baxan ellər irişdi.
Ağ lələklə uçan igid uludur.

Bu sevgini, bu həsrəti görüncə,
Toylar qurdu Hindel, üç gün, üç gecə,
Şahsız qalan el büründü sevincə,
Ağ lələklə uçan igid uludur.

***

-Yer altından olan gözəl Qızçiçək,
Alt, Üst, var, yox sayılmayır sevgidə.
Sevgi öyrət mənə, mən də güllənim,
Alt, Üst, var, yox sayılmayır sevgidə.

Səni gördüm, Alta, Üstə uyuşdum,
Kallığımı ayıqlıqla dəyişdim,
Sənin kimi bir gözəllə sevişdim,
Alt, Üst, var, yox sayılmayır sevgidə.

Gör-gör, dirrik sənsən indi gözümdə,
Hər sevginin şahlığı var özündə,
Güc duyuram dirsəyimdə, dizimdə,
Alt, Üst, var, yox sayılmayır sevgidə.

Görməmişəm gözlə ata, ananı,
Sən o yanın, mən bu yanın adamı,
Alım iki yanının da qadanı.
Alt, Üst, var, yox sayılmayır sevgidə.

***

-Tanrılığım alınc qaldı yamanda,
Bir yenilməz tanrılıq var sevgidə,
Mən sevgimlə ucalmışam Üst yerdə,
Bir yenilməz tanrılıq var sevgidə.

Mənim tanrım indi sənsən, basarım,
Yerdə arxam, göydə iti çaparım,
Al məni də, burdan qoşa ucalım,
Bir yenilməz tanrılıq var sevgidə.

Qobuçölə, Uğurelə uçaq biz,
Yolsuzluqdan yeni yollar açaq biz,
Bir yer tapaq, sevgimizi qucaq biz,
Bir yenilməz tanrılıq var sevgidə.

Sənsən mənim ucalığım, güvəncim,
Sənsən böyük Üstüağın yerinci,
Adam sevgim, uca sevgi sevincim,
Bir yenilməz tanrılıq var sevgidə.

***

Səndən uzaq məndə dözüm qalmayır,
Sevgi çəkib yeyir ürək yağını,
Ürəyini tapşır mənə, qoruyum,
Sevgi çəkib yeyir ürək yağını.

Səndən uzaq yaşamaram mən daha,
Baş əymərəm hər yerincə, hər şaha.
Bu sevgidə Var ucuzdur, Yox baha,
Sevgi çəkib yeyir ürək yağını.

Ver əlini, gedək daha bir olaq,
İki könül istəyində yer salaq,
Əkdiyimiz bu sevgidən gül alaq,
Sevgi çəkib yeyir ürək yağını.

Ey yamanlıq, ey yaxşılıq, barışın,
Çalxalanın, bir-birinə qarışın,
Sevgi nədir, gəlin bizdən soruşun,
Sevgi çəkib yeyir ürək yağını.

***

Unqa çayı aşıb, daşıb axırdı,
Hər şey gəlib öz yerini tapacaq.
Toplum gəlir Unqa çayı boyunca,
Hər şey gəlib öz yerini tapacaq.

Hind toplumu Uğureldən dönürdü,
O özünü şahsız basıq sanırdı,
Keçdiyi yurd talanırdı, yanırdı,
Hər şey gəlib öz yerini tapacaq.

Bu gedişlə çatmış idi sonları,
Qurd toplumu gecə basdı onları.
Bir-birinə calaq oldu qanları.
Hər şey gəlib öz yerini tapacaq.

Qızçiçəklə Bacar durub baxırdı,
Bu toplumun son günləri ağırdı,
Bu toplumdur, yoxsa sürü, naxırdır,
Hər şey gəlib öz yerini tapacaq.

***

Hind toplumu Uğureldən köçürdü,
Özgə yurdu öz yurduna calama.
Beş gün çapıb Uğurelə çatdılar.
Özgə yurdu öz yurduna calama.

Toplum yolda sınıq-salxaq gedirdi,
Biri dağda, biri çayda itirdi,

Acıqanın sonu sona çatırdı.
Özgə yurdu öz yurduna calama.

Mindiyarın torpaqları uluydu,
Uğurellə, Minelliylə doluydu.
Ana dili Minellinin diliydi,
Özgə yurdu öz yurduna calama.

Baş əydilər, şah etdilər Bacarı,
Şah olmağı burda igid bacarır.
Bacardadır uğurların açarı,
Özgə yurdu öz yurduna calama.

***

Üstüağa Bacar yazı yazdırdı,
Öz yerində olmalıdır hər oğul.
Uğureldən köçüb getdi acıqan,
Öz yerində olmalıdır hər oğul.

Mindiyarın bir boyudur Uğurel,
Hindel şahı daha burda şah deyil.
Bizi bunca Mindiyarın özü bil,
Öz yerində olmalıdır hər oğul.

Bundan sonra səni şahım bilərəm,
Sənə hər gün böyük uğur dilərəm,
Qızçiçəklə yazda qonaq gələrəm,
Öz yerində olmalıdır hər oğul.

Buyuruq ver, sənə yerinc olum mən,
Mindiyarı mən qoruyum Çineldən.
Verincini göndərərəm hər ildə,
Öz yerində olmalıdır hər oğul.

Tanrılarla görüş söyləncі

Çiçək açdı, bolluq oldu bu yerdə,
Ölkə artar başçı yaxşı olanda.
Gediş-gəliş, alış-veriş çoxaldı,
Ölkə artar başçı yaxşı olanda.

Çindən Hində, Hinddən Çinə yol oldu,
Saxlanclarda qızıl, gümüş bol oldu,
Varı daşdı, sevincləri sel oldu,
Ölkə artar başçı yaxşı olanda.

Yol açıldı bu ölkədən hər yana,
Qazaxelə, Əkbitənə, Arana,
Son qoyuldu oğurluğa, yalana.
Ölkə artar başçı yaxşı olanda.

Acıqanlar, küsülülər barışdı,
Ev tikməkdə, yol çəkməkdə yarışdı,
Sevinc səsi toy səsinə qarışdı,
Ölkə artar başçı yaxşı olanda.

***

Ancaq Bacar sığışmırdı Başevə,
Çöl adamı yurd-yuvaya sığışmaz,
O, çöllərin qartalıydı, qaplanı,
Çöl adamı yurd-yuvaya sığışmaz.

Bir gün ova, oylaqlara getmişdi,
Qızçiçəklə yaylaqlarda itmişdi,
Lap dirriyin o başına çatmışdı,
Çöl adamı yurd-yuvaya sığışmaz.

Ərənlərin itirmişdi izini,
Gəzirdilər yoxuşluğun düzünü,
Yer oğlunun, yer altının qızını,
Çöl adamı yurd-yuvaya sığışmaz.

Çıxmışdılar onlar Sayan dağına,
Dönmüşdülər buludların ağına,
Baxırdılar elin varı, yoxuna,
Çöl adamı yurd-yuvaya sığışmaz.

***

Yoruldular, oturdular, yatdılar,
Bir sevincin qoşa qanad sevgisi,
Bir səs gəldi göydən, yerdən, buluddan,
Bir sevincin qoşa qanad sevgisi.

-Min lələkli basar-keçər atına,
Qızçiçəyi qaytar yerin altına,
Getməlidir o, torpağın qatına,
Bir sevincin qoşa qanad sevgisi.

Bacar dedi:-Böyük tanrı, bağışla,
Arxa olub mənə bu qız savaşda,
Gəl, ayırma, tanrım, bizi bu yaşda,
Bir sevincin qoşa qanad sevgisi.

Biz ayrılsaq ikimiz də sınarıq,
Sevgimizin alovunda yanarıq,
Ölgünləşib yeri-göyü danarıq,
Bir sevincin qoşa qanad sevgisi.

***

-İtiatım, uç göylərə, iti ol,
Deyən deyib göy atadır, yer ana,
Gedək göydən Qızçiçəyə yer alaq,
Deyən deyib göy atadır, yer ana.

İtiatım, götür bizi göyə çap,
Tanrıların tanrısını göydə tap,
Buludların üzərilə tap-tarap,
Deyən deyib göy atadır, yer ana.

Dirrik düşüb, artıb yalan, aldanış,
Bələnibdir qan-qadaya yaranış,
O göylərə özün söylə, sən danış,
Deyən deyib göy atadır, yer ana.

Mən tanrımdan quru dirrik dilərəm,
Əyriliyi yer üzündən silərəm,
Düz yaşayış deyə, ərən ölərəm,
Deyən deyib göy atadır, yer ana.

***

Tanrı görüb yer oğlunu söylədi:
-Üzüntüdür, sızıltıdır ayrılıq.
On il yolu iki günə gəlibsən,
Üzüntüdür, sıxıntıdır ayrılıq.

Dağıdıbsan yamanları bir kərə,
Küllərini sovurubsan göylərə,

Göylər ilə birləşəsən sən gərək,
Üzüntüdür, sıxıntıdır ayrılıq.

Qan-qadanı yamanlıqlar yaradır,
Bizə qarşı onlar içi qaradır,
Biz yaradır, onlar isə sozardır,
Üzüntüdür, sıxıntıdır ayrılıq.

Bacar, səni böyük ərən görürəm,
Üstünlüyü, gücü sənə verirəm,
Sənə qolu qanadımı gərirəm,
Üzüntüdur, sıxıntıdır ayrılıq.

***

Acıqandır tanrılarla yamanlar,
Yaxşılıqla yaman birgə doğulub.
Biz yamanı qıraq gərək büsbütün,
Yaxşılıqla yaman birgə doğulub.

Yaman getsə sel-su, yanğın dayanar,
Ölüm, qırğın, vuruş çıxar aradan.
Yaşayanlar uzaq olar qadadan,
Yaxşılıqla yaman birgə doğulub.

Onda yer-göy işıqlığa bürünər,
Yamanlıqlar dizin-dizin sürünər,
Yarananda tanrı qoşa görünər,
Yaxşılıqla yaman birgə doğulub.

Ölməyəcək bu dirriyə gələnlər,
Diriləcək bizi ölməz bilənlər,
Yamanlıqla vuruşaraq ölənlər,
Yaxşılıqla yaman birgə doğulub...

***

-Böyük tanrı, məni göndər vuruşum,
İgid döyüş düzlərində ad qoyar.
Mən Yamanla bir də gəlim üz-üzə,
İgid döyüş düzlərində ad qoyar.

- Yer üzündə qalsın deyə gül-çiçək,
Üç tanrımla görüşəsən sən gərək,
Onlar sizə çox şeyləri deyəcək,
İgid döyüş düzlərində ad qoyar.

Get, tanış ol Sərtüz adlı adamla,
Birgə vuruş Əhrimənlə, Yamanla,
Dolaşıqla, dolambacla, yalanla,
İgid döyüş düzlərində ad qoyar.

Sərtüz birdir, doğulmuşdur üç eldə,
Mindiyarda, Hindel, İlam-Babildə,
Bir yazını o yazacaq üç dildə,
İgid döyüş düzlərində ad qoyar.

***

Qoru onu acıqandan, yamandan,
Tanrıların göndərişi uludur.
Vuruşacaq Əhrimənlə, Yamanla,
Tanrıların göndərişi uludur.

-Tanrım, onu necə tapım, nə sayaq,
–Suböləndə* onu gözün alacaq.

Mindiyarda bir Subölən var ancaq,
Tanrıların göndərişi uludur.

Böyük Sərtüz üç yerdədir, bir adda,
Həm sudandır, həm bitkidən, həm oddan.
Bir yaranış üç ulusda, elatda,
Tanrıların göndərişi uludur.

- Göstər mənə, tanrım, güzgü üzünü,
Qoy duruldum bir də sənlə özümü,
İşığında yuyum həsrət gözümü,
Tanrıların göndərişi uludur.

***

Bacar baxdı, birdən hər yan duruldu,
Tanrı sonsuz duruluqdur, işıqdır.
İşıq artdı, bələklədi Bacarı,
Tanrı sonsuz duruluqdur, işıqdır.

Qızçiçəyin lapdan gözü qamaşdı,
Ürəyində göy sevgisi alışdı,
Sevgi, inam bir-birinə calaşdı,
Tanrı sonsuz duruluqdur, işıqdır.

Baş əydilər, sağ ol deyib döndülər,
Ucalıqdan aşağıya endilər,
Hər ikisi bir ağızla dindilər,
Tanrı sonsuz duruluqdur, işıqdır.

Savalan

Birdən sular parıldadı, oynadı,
Güzgüləşdi, oynaqladı, qaynadı,
Bir ağ bulud gəldi, sanki sonadı,
Tanrı sonsuz duruluqdur, işıqdır.

***

Su tanrısı dindi dəniz dilində,
-Su olmasa dirrik yoxdur dibindən.
Sudan, oddan, bitkidəndir yaranış,
Su olmasa dirrik yoxdur dibindən.

Su tanrıdır, onu yerdə qoruyun,
Bulaqları, quyuları arıyın,
Çayı sevin, körpu-körpü sarıyın,
Su olmasa dirrik yoxdur dibindən.

Göndərmişəm yerə bulud, qar, külək,
Hər damcısı, hər qurtumu bir dirək,
Sərtiş sizə sudan qatlar deyəcək,
Su olmasa dirrik yoxdur dibindən.

Göstər mənə, tanrım, duru üzünü,
İstəyirəm mən duruldum özümü,
İşığında yuyum həsrət gözümü,
Su olmasa dirrik yoxdur dibindən.

***

Bacar birdən gördü hər yan duruldu,
Su tanrısı duruluqdur, işıqdır.
Bulud gəldi, bələklədi Bacarı,
Su tanrısı duruluqdur, işıqdır.

Ağ buludlar Qızçiçəyə yanaşdı,
Ürəyində yer sevgisi alışdı.
Sevgi, inam bir-birinə calaşdı,

Su tanrısı duruluqdur, işıqdır,

Baş əydilər, sağ ol deyib, döndülər,
Buludlardan aşağıya endilər,
Hər ikisi bir ağızla dindilər,
Su tanrısı duruluqdur, işıqdır.

Birdən hər şey yaşıllaşdı, göyləşdi,
Udqu*, uduq** yüngülləşdi, yeyləşdi,
Meşə, ot, gül bütövləşdi, teyləşdi,
Su tanrısı duruluqdur, işıqdır.

***

Xışıldadı, dindi bitki tanrısı,
-Ot olmasa heç bir varlıq yaşamaz.
Otlaqları, meşələri qoruyun,
Ot olmasa heç bir varlıq yaşamaz.

Gözəllikdir, göyçəklikdir, yeməkdir,
Dadlı-duzlu bardır, süddür, çörəkdir,
Qoşa qanad, dörd ayaqlı deməkdir.
Ot olmasa heç bir varlıq yaşamaz.

Meşələri yandırmasın Əhriman,
Otu, gülü soldurmasın dibindən.
Tapşırmışam çölü, düzü sizə mən,
Ot olmasa heç bir varlıq yaşamaz.

Bacar dedi:-Göstər, tanrım, üzunü,
Görüm səni, gücləndirim özümü.
İşığında yuyum həsrət gözümü,
Ot olmasa heç bir varlıq yaşamaz.

***

Birdən hər yer yaşıllığa büründü,
Adam güldür, bitib, solub gedəcək,
Alıb onu bələklədi yaşıllıq,
Adam güldür, bitib, solub, gedəcək.

Baş əydilər, sağ ol deyib döndülər,
Dağ döşündən aşağıya endilər,
Hər ikisi bir ağızla dindilər,
Adam güldür, bitib, solub gedəcək.

Qızçiçəyin üzü oldu yamyaşıl,
Sonra dönüb göyçəkləşdi, qaraşın,
Durdu əri Bacar ilə yanaşı,
Adam güldür, bitib, solub gedəcək.

_____
hava,
****nəfəs***

Birdən günəş parıldadı sevincək,
Baş qaldırdı gülə-gülə gül-çiçək,
Sevgililər bir ağızla dindilər,
Adam güldür, bitib, solub gedəcək.

***

Od tanrısı dindi, göylər gurladı,
-Od olmasa varlıq donar, dayanar,
Ovcunuza alın odu, qoruyun,
Od olmasa varlıq donar, dayanar.

Mən dursam da sizdən azca yuxarı,
Məndən alır dirrik axar-baxarı,
Bunca hamı yeyir, içir, otarır,
Od olmasa varlıq donar, dayanar.

Baş əydilər, sağ ol deyib döndülər,
İtiatla dağ döşündən endilər,
Sevgililər bir ağızla dindilər,
Od olmasa varlıq donar, dayanar.

Birdən baxıb ərənləri gördülər,
Çağırışa, haraya səs verdilər,
İtiatı ovlaqlara sürdülər,
Od olmasa varlıq donar, dayanar.

Qarı xaqan söyləncі

Qarı Xaqan alıb qırdı Xançunu,
Biri qurur, biri qırır, dağıdır.
Düzər ölüm ayağında söylədi:
-Biri qurur, biri qırır, dağıdır.

Gedin, deyin Üstüağa, Bacara,
Gəlib çatsın bu qırğına çaparaq,
Yoxsa Çinel kükrəm-kükrəm qabarar,
Biri qurur, biri qırır, dağıdır.

Uğureldə başsız Başev laxladı,
Qarı Xaqan saxlancdan yük bağladı,
Gəldi Bacar, qabağını saxladı,
Biri qurur, biri qırır, dağıdır.

İki ərən nərildədi, qaynadı,
Qılınc göydə, atlar yerdə oynadı,
Göy qızardı, qanlı gözlər qanadı,
Biri qurur, biri qırır, dağıdır.

***

-Bacar sənsən? – dedi xaqan gülərək,
Döyüşlərdə yersiz gülən ağlayar.
Gecikibsən, mənim olub Uğurel,
Döyüşlərdə yersiz gülən ağlayar.

-Mən gəlirəm tanrıların yanından,
Onlar ilə danışmışam yaxından,
Axıdaram arxı yaman qanından,
Döyüşlərdə yersiz gülən ağlayar.

-Çıxmayıbdır heç kəs tanrı üzünə,
Çox inanma sən onların sözünə,
Öləcəksən, sonev qazdır özünə,
Döyüşlərdə yersiz gülən ağlayar.

-Lovğalanma, ay yarımçıq yamancıl,
Mindiyara, Uğurelə yabançı,
Düz başına enəcəkdir qılıncım,
Döyüşlərdə yersiz gülən ağlayar.

***

Üç gün onlar çarpışdılar at üstdə,
At çapışda, ər dözümdə bəllənər.
Qarı Xaqan bir yenilməz ər idi,
At çapışda, ər dözümdə bəllənər.

Qılınclaşdı, toppuzlaşdı, dilləşdi,
İki ərən toz-torpağa bələşdi,
Atlar qalxıb dırnaqlaşdı, əlləşdi,
At çapışda, ər dözümdə bəllənər.

Baxan dedi, Bacar dözməz sonacan,
Ağac kimi qasırğada sınacaq,
Uğurelli çapılacaq, yanacaq,
At çapışda, ər dözümdə bəllənər.

Ancaq tanrı güc göndərdi günəşdən,
Basar çıxdı Bacar gücdə, güləşdə,
Çinel ağzı açıq qaldı bu işdə,
At çapışda, ər dözümdə bəllənər.

***

Basıq gördü başçısını toplumlar,
Basıq olsa başçı, toplum döyüşməz.
Yığışıldı, geri döndü Çinelli,
Basıq olsa başçı, toplum döyüşməz.

Xaqan durub hönkür-hönkür ağladı,
Bacar onun qollarını bağladı,
Buxovladı, onu tutuq saxladı,
Basıq olsa başçı, toplum döyüşməz.

Çinellilər Bacar şaha baxdılar,
Xançu, Urmu, Uğureldən çıxdılar,
Ağlar-ağlar könülləri yaxdılar,
Basıq olsa başçı, toplum döyüşməz.

Səs yayıldı Hindel ilə Çinelə,
Böyük Bacar adı düşdü dillərə,
Güc artırdı Mindiyara, Minelə,
Basıq olsa başçı, toplum döyüşməz.

***

Üstüağ şah yazı yazdı Bacara,
Kim yurdunu uca tutsa ucalar.
Yerincimsən Uğureldə, Çineldə.
Kim yurdunu uca tutsa ucalar.

Böyük tanrı görüşünə çatıbsan,
Gözləncini* istəyinə qatıbsan.
Ahur-məzda işığına batıbsan,
Kim yurdunu uca tutsa ucalar.

Ulu saxla ad-sanını Gücərin,
Sonevə qoy böyük ərən Düzəri,
Düzər səni bəsləyibdir, becərib.
Kim yurdunu uca tutsa, ucalar.

_____

Arzu, ümid

Göndərirəm toplumları yardıma,
Uyğun yaşa, Düzər, Turər adına,
Yardım elə qadınına, atına,
Kim yurdunu uca tutsa ucalar.

***

Əldən ələ keçən yerlər nə bilir,
Hər qarış yer suvarılıb qan ilə.
Ürmu, Xançu, Sudüz, Təbət alındı,
Hər qarıc yer suvarılıb qan ilə.

Göydən yağıb ox, yay, bizuc yağışı,
Çinel, Minel burda yüz yol boğuşub,
Gəzib burda anaların qarğışı,
Çinel, Minel burda yüz yol boğuşub.

Döyüşlərin, ölənlərin sayı yox,
Qan-qadadan yurd, elatın payı yox,
Yaraqlılar yorulubdur, heyi yox,
Çinel, Minel burda yüz yol boğuşub.

Tanrı, özün yardım göstər, barışaq,
Bir el olaq, bir-birinə qarışaq.
Biz hamımız bir başraqdan yapışaq,
Çinel, Minel burda yüz yol boğuşub.

***

Bacar durub düşünürdü beləcə,
Adam niyə qızıl qana susayıb.
Hərdən durub soruşurdu özündən,
Adam niyə qızıl qana susayıb.

Tanrı dedi, Sərtiş əri qoru sən,
Arxancımız ərənlərdən birisən,
Son kəsilə, qorunc ilə dirisən,
Adam niyə qızıl qana susayıb.

-Yamanlığı samanlığa təpərəm,
Yaxşılığı o yan, bu yan öpərəm,
İkisinə aralıqda çəpərəm,
Adam niyə qızıl qana susayıb..

Gedim gəzim, Sərtiş əri tapım mən,
Ölümlərin caynağından qapım mən,
Qılıncımı yamanlığa sapım mən,
Adam niyə qızıl qana susayıb.

VIII QAPI
Sərtüzlə görüş söyləncisi

Tanrıların göstərişi var idi,
-Düzdə qalar düz yolunu azanlar,
Bələşmişdir qan-qadaya yer üzü,
Düzdə qalar düz yolunu azanlar.

Bu qan-qada tuta bilər hər yanı,
Buna görə yumalıdır qan qanı,
İnam gərək yox eləyə yamanı,
Düzdə qalar düz yolunu azanlar.

Gərək elə güclü ola inanış,
İnam üstə evin qura yaranış,
Yalanlardan süpürülə yaşayış,
Düzdə qalar düz yolunu azanlar.

Bir söz deyən çıxmalıdır araya,
Biz deyəni desin elə, obaya.
Desin ağa ağ, qaraya o qara,
Düzdə qalar düz yolunu azanlar.

***

-Ey Əhrimən, yalanların tanrısı,
Tanrı gərək dayaq ola dirriyə.
Yandırırsan, qurudursan hər yanı,
Tanrı gərək dayaq ola dirriyə.

Ey Əhrimən, nə yamanlıq edirsən,
Yamanlıqla sən haraya gedirsən.
Gündən-günə kiçilirsən, itirsən,
Tanrı gərək dayaq ola dirriyə.